

אֶסְתֵּר.

ESTER.

nemi druga księga Mak. 15, 37. pod nazwą „dnia Mardechaja“, a niemniej Józef Flawjusz Ant. 12, 16. zastanawiający się nad osobą i epoką Ahaswera. Wszystko to stwierdza, że wypadki w księdze Estery opisane nie są jak wielu sądzi fikcją późniejszą bez historycznej podstawy, a tem mniej baśnią na tle podań greckich, por. np. Graetz. hist. żydów II str. 332—343. lub babilońskich osnutą, jak Jansen, Zimmern i inni, na podstawie podobieństwa imion bohaterów powieści z imionami bóstw pogańskich, utrzymują. Jeżeli Ben Syra, na trzysta lat przed erą zwyczajną piszący, wspominając o znakomitościach żydowskich od Jeremjasza aż do Szymona Sprawiedliwego, osobę Mardechaja pomija, to nie dowodzi to bynajmniej, że osoba taka nie istniała, bo pomija on równem milczeniem i Ezdrasza, o którego istnieniu wszak nikt wątpić nie może. Imiona bożków i bogiń pogańskich Marduk, Humman, Istar, Masti itd. dowodzą tylko, że imiona te były w danym czasie i miejscu w pospolitem użyciu jako imiona własne osób, nie zaś że cała osnowa opowieści, w której osoby takie wydatną rolę odgrywają z mitologicznego podania jest zaczerpniętą. Na takim, duchowi judaizmu zupełnie obcym podaniu, nie mogłoby żadne przez tysiące lat obchodzone, narodowe święto żydowskie się wytworzyć i utwierdzić, niezrozumiałem by też było powoływanie się autora na świadectwo kronik perskich i wogóle nagromadzenie tylu imion, dat i szczegółów gdyby płodem fantazyi tylko były, a rzeczywistej dziejowej podstawy nie posiadały.

Treść księgi.

Treść księgi jest pokrótce następująca. Ahasweros, król Persyi i Medyi usuwa w trzecim roku swego panowania małżonkę swoją królową Wasti, a na miejsce jej wynosi roku siódmego swoich rządów Esterę, przedtem Hadasę, przybraną córkę przebywającego w Suzie wygnańca judzkiego, Mardechaja. Na wysokiem tem stanowisku jako sultanka faworyta jest ona w możności zgubne zamysły wielkiego wezyra, amalekity Hamana, przeciw żydom wymierzone, udaremnić. Nieławiść jego ku tym ostatnim wzbudziło zachowanie się Mar-

Uwagi wstępne.

Nazwa i autor księgi.

Ostatnia księga w rzędzie pięciu Megillot umieszczona, wyjaśniająca historyczne pochodzenie święta Purym nosi w napisie imię Estery, głównej bohaterki wydarzeń w niej opisanych. Autor jej nie jest znany. Ani on sam ani tradycya nie daje pod tym względem żadnej, choćby pośredniej informacji. Niektórzy myślą o Ezdraszu, inni o mężach wielkiego zgromadzenia. Wedle Izaaka Aramy jest księga ta kopją z roczników perskich wyjętą. Abenezra, powołując się na szczegół podany 9, 20. przypisuje autorstwo Mardechajowi — odnoszą się jednak owe wyrazy nie do całego szeregu wypadków w księdze wyluszczonych, lecz wyłącznie do ułożonego przez Mardechaję, a przytoczonego w niej dosłownie tekstu jego listu. Żył on prawdopodobnie w Persyi, jak cały koloryt opowieści, liczne imiona i tytuły osób, nazwy urzędów, przedmiotów i t. d. a zwłaszcza dokładna znajomość urzędzeń, ustaw i zwyczajów miejscowych wskazuje. Sądząc z wstępnych już słów, przypominających o jakim mianowicie Ahaswerze tu mowa, wnioskować też można, że nie był on współczesny wypadkom przez siebie opisanym, że owszem za czasów jego święto Purym powszechnie już było znane i usankcyonowane. Stwierdzają to wyraźnie słowa 9, 28. „dni zaś te upamiętnione i obchodzone były w każdym pokoleniu, w każdej rodzinie, w każdej dzielnicy itd. przyczem autor tylko życzenie wyraża, aby i nadal tak pozostało. W piśmiennictwie pobiblijnem, odleglejszej epoki sięgajacem, znajdujemy też o święcie tem liczne wzmianki. Oprócz całego traktatu Megilla i pojedynczych ustępów w Talmudzie i Midraszach, por. np. Taanit 18, 2. Joma 29, 1. Sanhedr. 100, 1. wspomina o niem między in-

Artachsasta, Ezra 7, 12. wedle większości nowszych egzegetów jest to imię Kserksesa, do którego rzeczywiście podana charakterystyka, malująca go jako władcę zniewieściałego, w zmysłowych rozkoszach pogrążonego, kapryśnego i do bezrozumnych, często szalonych czynów zdolnego, najlepiej się stosuje. Zaznaczone też chronologiczne daty przemawiają za tem przypuszczeniem. Sto osiemdziesięciodniowa uczta dla namiestników i innych wyższych dostojników państwa w trzecim roku panowania króla wydana, odpowiada dziejowej chwili wezwania książąt perskich do wspólnej narady przed rozpoczęciem wojny z Grecją, siódmy zaś rok w którym Estere na tron wyniósł mógł być rokiem jego powrotu z nieszczęśliwej tej wyprawy do Suzy, kiedy dla zapomnienia poniesionej klęski ostatecznej bezczynności i rozwiązłemu życiu się oddał. Również odpowiada podany szczegół o nałożonej dani na lądy i wyspy czy też krajów nadmorskich potrzebie zasilenia wyczerpanego przez wojnę skarbu. Ułożsamieniem Estery z żoną Kserksesa Amestris stara się Scaliger hipotezie tej większe prawdopodobieństwo zapewnić.

Trudności wewnętrzne w układzie szczegółów się nasuwające.

Przedewszystkiem zachodzi pytanie w jaki sposób mogliby wszyscy namiestnicy, satrapi, wyższej i niższej rangi urzędnicy i t. d. przez całe półrocze w rezydencji ucztować, bez uszczerbku dla bieżącego trybu spraw państwowych, bez narażenia bezpieczeństwa i porządku publicznego w prowincjach zarządowi i opiece ich powierzonych. Otóż byłoby to rzeczywiście nieprawdopodobnem, gdyby wszystkie wymienione osoby razem i współcześnie się zebrali i na biesiadach czas swój trawili. O tem jednak mowy niema. Mógł je bowiem król, z wyjątkiem przebywających przy nim stale członków senatu, kolejno w danym celu zapraszać i po otrzymaniu żądanych informacyj lub zadowolającego sprawozdania z dotychczasowych ich czynności w dowód łaski swojej suto podejmować.

Uderza następnie sprzeczność w zachowaniu się Estery i Mardechaja. Stosownie bowiem do wyraźnego polecenia tego ostatniego miała Estera jak najstaranniej pochodzenie swe

dechaja, który od króla Saula ród swój wiodąc, przed dumnym możnowładcą ukorzyć się nie chciał, a tem tak dalece go rozjątrzył, że wszystkich współplemieńców jego w rozległym państwie perskiem osiadłych wytepić postanowił. Wkrótce widzi się on w możliwości krwawą zemstę swoją wykonać, uzyskał bowiem odpowiedni edykt królewski, który niezwłocznie we wszystkich prowincjach ogłosić kazał, ustanawiając losem wskazany a pomyslną wróżbę zwiastujący dzień 13. miesiąca Adar jako dzień równoczesnej ogólnej rzezi. Dowiedziawszy się o grożącej całemu ludowi zagładzie, wzywa Mardechaj Estere, aby do króla się wstawiła i wpływem i prośbą swoją ciężką klęskę odwrócić się starała. Estera nie waha się z narażeniem własnego życia walkę z przemożnym wezyrem podjąć, który też w końcu uleść przed nią musi. Stanowisko skazanego na śmierć Hamana obejmuje Mardechaj, który w nagrodę okazanej wierności swej dla monarchy tytuły i godności poprzednika swego odziedzicza, rozkaz zaś wymordowania żydów, w osnowie swej nieodwołalny, traci groźną moc swą w ten sposób, że zostawia się im wolność gromadzenia się i bronienia w chwili przewidywanego napadu. Rzeczywiście udało się żydom dnia 13 Adar przy poparciu uprzedzonych urzędników królewskich podburzone edyktem tłumy odeprzeć i walkę zwycięzko zakończyć. Na pamiątkę tych wypadków ustanowiono właśnie doroczny obchód święta Purym.

Król Ahaswer.

Nie wiadomo którego mianowicie króla perskiego imię Ahasweros oznacza. Zdaniem Raszi był nim Darjusz Histaspis, który pierwszy Indje zdobył i z krajów tych dwudziestą prowincję państwa swego utworzył. Król ten dla żydów życzliwy nazywa się jednak w Piśmie świętem stale Darjawesz i odznaczał się zawsze mądrością, dobrocią i sprawiedliwością. Nadto nie odpowiada żadne z podanych w księdze Estery imion magnatów i ministrów wymienionym przez Herodota 3, 48. wielkim dygnitarzom w skład rady państwa Darjusza wchodzącym. Wedle Sept. i Józefa Flawjusza mowa tu o Artakserksesie Longimanie znanym jednak w P. Ś. pod nazwą

zabrania religja żydowska okazywać cześć jednostkom wyższe godności w państwie piastującym? Otóż właściwą przyczyną tego uporu była zapewne głęboka uraza, jaką Mardechaj dla Hamana, jako współzawodnika swego żywił. Miejsce faworyta królewskiego należało się bowiem jemu, który przed wyniesieniem przeciwnika swego, monarsze życie był ocalił — Haman jednak ubiegł go i sprawił to, że król zupełnie o czynie wiernego sługi swojego zapomniał, tak że dalej podrzędną tylko przy dworze służbę pełnił. Spotęgowało zaś urazę tę amalekické pochodzenie Hamana i odwieczna nienawiść ku temu plemieniu, które od początku swego istnienia izraelitów z najwyższą zawziętością i zaciekłością ścigało.

Niemalą wewnętrzną trudność przedstawia napozór i postępowanie Ahaswera. Jakże sobie wyobrazić, aby ten sam król, który bez zastanowienia się, bez porozumienia z kim-bądź, wskutek fałszywej jedynie denuncjacji srogim edyktem wszystkich żydów w państwie jego osiadłych zgładzić rozkazuje, odrazu tymże samym tak znienawidzonym i potępionym, nietylko się bronić, lecz nadto posłusznych jego woli poddanych swoich, rodowitych persów, bez miłosierdzia mordować i z mienia ograbiać pozwala. Otóż nie ulega wątpliwości, że królowi w słabej chwili edykt podsunięty został, że o nim nie pamiętał a przynajmniej wcale nie wiedział przeciw komu był wymierzony, Haman bowiem rozmyślnie żydów nie wymienił, por. 3, 8. Gdy mu też Estera o danym mandacie wspomina, pyta się zdziwiony i oburzony, kto to uczynić śmiał, por. 6, 5. Jeżeli tedy lepiej objaśniony, wykonaniu własnego rozkazu przeszkody stawiał, to wobec niemożności prostego cofnięcia edyktu, na które prawo perskie nie pozwalało, pozostał tylko ten jeden środek, aby zagrożonym żydom wolno było w obronnych miejscach się skupiać i od napadu żądnych lupu tłumów się bronić. Nie znaczy to jednak, że nadano im prawo przeciw rdzennej ludności perskiej zaczepnie wystąpić, ją tępić i z mienia ograbiać, o tem w tekście mowy niema. a polega to tylko na fałszywym tłumaczeniu odnośnych ustępów, jak to w właściwym miejscu wykażemy.

Podobnych pozornych trudności jest więcej, ale są one

żydowskie ukrywać. Prawdopodobnie obawiał się troskliwy opiekun, aby pochodzenie to, w każdym razie nie perskie, w możliwym, pomyslnym wypadku zwycięstwa nad współzawodniczkami, karjerze sieroty na przeszkodzie nie stanęło. Tymczasem wywiaduje się on ustawicznie o powodzeniu wychowanki, i zdradza ją sam utrzymywaniem jawnych z nią stosunków. Zkąd jednak wiadomo, że Mardechaja wszyscy w braniu pałacu przebywający za żyda uważali, zanim to sam wyjawił, że rodzaj stosunku jego do Estery był również znany, i że po wyniesieniu swoim na tron dalej jeszcze pochodzenie swoje w tajemnicy trzymała? Przeciwnie oświadcza ona królowi wręcz, że grozi jej niebezpieczeństwo jako żydówce, i że przemawia za narodem do którego sama należy. O węzłach zaś bliskiego pokrewieństwa, łączących Mardechaja z królową dowiaduje się Ahaswer dopiero później, po upadku Hamana.

Zachodzi dalej pytanie w jaki sposób mógł amalekita Haman, wbrew wyraźnym ustawom perskim, urząd pierwszego ministra sprawować, gdy przecież od czasów Darjusza Hista-spa wyższe godności państwowe tylko potomkowie siedmiu sprzysiężonych, którzy fałszywego Smerdysa z tronu stracili piastować byli uprawnieni. Wogóle zkąd znane były rodowody zarówno Hamana jak Mardechaja, sięgające odległych czasów Saula i Agaga. Otóż co do pierwszej wątpliwości dość nadmienić, że władcy perscy nie musieli się koniecznie w upodobaniach swoich kępować, a mógł ten sam monarcha, który żyda Mardechaja zaufaniem swoim obdarzył, i amalekitę Hamana na wielkiego wezyra swego powołać. Co się zaś tyczy rodowodów, to nie szło wszak autorowi o stwierdzenie ich autentyczności, lecz jedynie o zaznaczenie krążących o nich wówczas wieści.

Uderzającym i godnem zastanowienia jest również pytanie dla czego trwał Mardechaj tak uporczywie przy powziętem raz postanowieniu, aby należnego Hamanowi jako drugiej osobie po królu pokłonu nie składać, narażając przez to lekkomyślnie nietylko życie własne, ale jak się w następstwie okazało i życie wszystkich współplemieńców swoich. Alboż

muje. — Upadek Hamana i klęska wrogów żydowskich były naturalnym skutkiem łańcucha przyczyn, który postępowaniem swoim sami sprowadzili, zmuszając prześladowanych, aby od zagrażającego im niebezpieczeństwa się bronili. Z tego też powodu przybrała w przekładzie greckim księga Estery inną postać, aby jej bowiem w oczach ludu żydowskiego, który wówczas językiem greckim się posługiwał, charakter księgi inspirowanej nadać i trwałą powagę zapewnić, musieli tłumacze w odpowiednich ustępach imię Boże wymienić i wogóle w układzie jej znaczne zmiany poczynić. Zmian takich wymagała szczególnie konieczność przedstawienia rozwoju wypadków w korzystniejszym dla Mardechaja świetle, tak aby w nich nie piękność kobiety lecz rozumna działalność męża przewagę miała i na pierwszy plan wystąpiła.

Literatura.

Z nowszych komentatorów tej księgi zasługują na uwagę: L. Calnberg, *Liber Esterae illustratus*, 1857. D. Aeschmann, *Etude sur le livre d'Esther*, 1866. P. Cassel, *Das Buch Esther* 1878. A. Raleigh, *The Book of E.* 1880. Lemaister de Sacy, *L'histoire d'Esther*, 1882. J. W. Haley, *The Book of Est.* 1885. 9. Wildeboer w wydaniu Karola Marti 1898. Dieulafoy, *Le livre d'Esther et le Palais d'Asuérus*, *Revue de Etudes Juives* XVI. i rozprawy o święcie Purym de Lagarda, Zimerna, Meisnera, Jensena i Nowacka. *Z rozpraw żyd.* M. Mannheimera *Jüd. Lit. Blatt* XXVII. Or Chadasz, *Lwa Jehudy b. Becalel*, 1870. *Dwar Est.* D. Kahna 1881.

przeważnie tylko pozorne — a jeżeli odległość czasu i brak bliższych danych nie wszystkie należyte wyjaśnić pozwala, to nie idzie zatem, aby cała opowieść była zmyśloną i wytworem jedynie wyobraźni autora.

Brak imienia Bożego i różne ztąd wnioski.

Jak w opowiadaniu o Jonaszu wzmianka o ludzie izraelskim najstaranniej jest pomijana, tak widocznem jest i w opowieści o Esterze i Mardechaju równie rozmyślnie, wyraźnie tendencyjne pomijanie imienia Bożego, jakkolwiek liczne ku temu sposobności się nadarzają. Tłumaczono to rozmaicie, wysnuwając różne ztąd wnioski. Jedni jak Izaak Erama, Ahron z Halli sądzą, że księga Estery jest przekładem z umieszczonego w kronikach perskich, oryginału perskiego dokonany przez mężów wielkiego zboru. Ponieważ w oryginale tym w odnośnych miejscach wzmianki o Bogu nie było, nie mogli i nie chcieli tego tłumacze zmienić, i w ten sposób zachowała księga obecną swą formę pierwotną, nie odpowiadając duchowi autorów pism świętych, przypisujących wszystkie zdarzenia bezpośredniej Opatrzności Bożej. Inni jak Abenezra utrzymują przeciwnie, że oryginał napisał Mardechaj w języku hebrajskim, z obawy jednak, aby przekład perski zamiast imienia Bożego nazwy bóstwa pogańskiego nie umieścił, poczytano za konieczne imię to zupełnie opuścić. Wszystkie te i podobne im wnioski wyprowadzone przez Graetza, Blocha, Zunza, Krochmala, Herzfelda, Baumgartena itd. są jednak przeważnie dowolne i wyłącznie na domysłach oparte. Najprawdopodobniejszym jest zdanie D. Kahna, że jak w księdze Jonasza imię ludu izraelskiego jest rozmyślnie pominięte — raz tylko wymieniona tam nazwa hebrejszyk — a to celem stwierdzenia, że religii żydowskiej wszelki partykularyzm jest obcy, a Bóg Izraela na wzór bóstw narodowych pogańskich nie wyłącznie tylko wyznawcami swoimi się opiekuje, tak chcą i mężowie wielkiego zboru, którzy pierwsi księgę Estery zredagowali i rozpowszechnili wykazać, że w wydarzeniach w niej opisanych wyznanie żydowskie żadnego udziału nie miało i za wydarzenia te odpowiedzialności nie przyj-

ESTER.

ROZDZIAŁ I.

1. I stało się za dni Ahaswera, — tego samego Ahaswera, który od Indyi aż do Etyjpii nad stu dwudziestu siedmiu dzielnicami panował.

2. Za onych dni, gdy zasiadał król Ahasweros na królewskiej stolicy swojej na zamku w Suzie,

3. Trzeciego roku jego panowania wyprawił on ucztę na cześć wszystkich swych książąt i sług, tak że cała potęga Persyi i Medyi, najwyżsi naczelnicy i starostowie onych dzielnic znajdowali się przed obliczem jego,

4. Przyczem pokazywał przepych królewskiej chwały swojej i świetny blask swej wielkości przez liczne dni, mianowicie przez sto osmdziesiąt dni.

5. Gdy zaś dni te upłynęły, wyprawił król dla całego ludu, obecnego na zamku w Suzie, zarówno wysokich jak niskich, ucztę trwającą siedm dni, na dziedzińcu, w ogrodzie przy pałacu królewskim.

2. Za onych dni, zd. Abenezry po ukończonych wojnach, gdy król spokojnie na tronie swoim zasiadał, zd. innych przed rozpoczęciem wojny z Grecją co jest prawdopodobniejszem, por. uwagi wstępne. Suza, por. Neh. 1, 1. rezydencja zimowa królów perskich, obecnie Szusz nad rzeką Choaspes, oznacza zarówno miasto jak zamek królewski.

3. Wymienienie Persyi przed Medją wyraża hegemonję pierwszej nad drugą **פרתם** główny naczelnik, por. Dan. 1, 3. perskie **פרתם**, gr. **σατράπης** satrapi, wasale. Z jakiej okazji uczta ta wydana została, tego tekst nie wyjaśnia.

4. Biesiadowano przez całe półrocze, prawdopod. jednak nie zaproszono wszystkich wasali i magnatów współcześnie, coby regularnemu biegowi spraw publicznych szkodziło.

5. Oddzielna siedmiodniowa uczta dla dworzan i całej męskiej ludności Suzy **ביתן** pałac, nowa, tylko w tej księdze napotkana forma wrazu **בית**.

אסתר.

א

1 ויהי בימי אחשוורוש הוא אחשוורוש המלך מהדו ועד-
2 כוש שבע ועשרים ומאה מדינה: בימים ההם פשבתו
המלך אחשוורוש על כסא מכותו אשר בשושן הבירה:
3 בשנת, שלוש למלכו עשה משתה לכל־שריו ועבדיו
חיל ופרס ומני הפרתמים ושרי המדינות לבנין:
4 בהראתו את־עשר כבוד מלכותו ואת־יקר תפארת
5 גדולתו ימים רבים שמונים ומאת יום: ובמקראת־הימים
האלה עשה המלך לכל־העם הנמצאים בשושן הבירה

v. 3. נ"א ר' במקץ v. 5. ובמלאות קרי

Rozdział 1. Trzeciego roku panowania swego podejmuje król Kserkses przez 180 dni czyli przez pół roku zaproszonych z wszystkich prowincyj wyższych dygnitarzy państwa, zakończa zaś te uczyty jesz cze dodatkowe, siedm dni trwające przyjęcie, urządzone w parku pałacowym w Suzie dla dworzan i całej ludności męskiej rezydencji, podczas gdy królowa Wasti ze swej strony damy dworskie, żony wasali, ministrów i innych dygnitarzy ugaszczą. Wskutek lekkiego uchybienia popełnionego przeciw małżonkowi zapada wyrok, aby Wasti wysokiej godności swej pozbawiona została a miejsce zajęte na tronie innej ustąpiła.

יהי zwykły początek ksiąg historycznych, por. Joz. 1, 1. Sęd. 1. 1. 1 Sam. 1, 1. Neh. 1, 1. Litera waw nie oznacza tu jednak łączności z jakąbądź treścią poprzednią, lecz stanowi tylko formę przez dziejopisów pospolicie przyjętą, por. Ezech. 1, 1. Jon. 1, 1. Ruth 1, 1. **אחשוורוש** albo w **קט"ב** 10, 1 **אחשוורוש** jest prawdop. ogólnym tytułem królów perskich, por. Dan. 9, 1. Ezra 4, 6 jak n. p. **פ'ראו** przydomkiem władców egipskich i oznacza tu, sądząc po dalszem bliższem określeniu jego osoby Kserksesa, po staropersku Kszajarsza, po bab. Hiszjarszu. Był on synem Darjusza, którego państwo rozciągało się od Indyi do Etyjpii, obejmując nadto pobrzeża i wyspy m. śródziemnego **הדו** staroper. **Hidhu**, arab. **Hind** prowincja, satrapia, por. Dan. 6, 2. podług etnograficznych lub geograficznych właściwości za odrębną całość uważana.

6. Były tam opony białe, lniane i hyacyntowe, zawieszane na sznurach z bisioru i szkarłatu na walcach srebrnych i na kolumnach marmurowych; łoża złote i srebrne na posadzce z alabastru i marmuru, z perłowej macicy i kamienia nakrapianego.

7. A napój podawano w naczyniu złotem, a to w naczyniu coraz innego kształtu, a wina królewskiego podostatkiem jak na szczodrobliwosć królewską przystało.

8. Picie zaś odbywało się podług ustanowionego porządku nie było przymusu. Albowiem tak był polecił król wszystkim położonym pałacu swojego, aby się stosowano do woli każdego.

9. Królowa też Waszti wyprawiła ucztę na cześć niewiast, w pałacu królewskim króla Ahaswera.

10. Dnia tedy siódmego, gdy się serce króla podochociło winem, rzekł on do Mehumana, Bizty, Charbony, Bigty i Abagty, Zethara i Charkasa, siedmiu podkomorzycy, pełniących służbę przed obliczem króla Ahaswera,

11. Aby przywiedli Waszti królowę przed oblicze króla, w dyademie królewskim, aby pokazać narodom i książętom pięknosć jej; bo pięknej urody była.

12. Wzbraniała się jednak królowa Waszti przybyć na rozkaz króla, dany jej za pośrednictwem podkomorzycy, tak że rozgniewał się król bardzo, a zapalczywość jego wspanęła w nim.

9. Waszti, zd. niekt. staroper. wahista, najlepsza, Jensen upatruje w imieniu tem związek z boginią elamicką Masti. W tal. znajduje się wzmianka, że była ona córką króla babilońskiego Ewilmerodacha. Wyprawiła ona oddzielną ucztę dla sultanek jak i dla małżonek wasali, ministrów i innych dygnitarzy. Zazwyczaj zasiadała królowa razem z królem do stołu, innym niewiastom nie wolno było w towarzystwie mężczyzny biesiadować.

10. Imiona siedmiu podkomorzycy a raczej radców stanu brzmią w Sept. inaczej *המשרות* por. 1 Sam. 2, 18. Liczba siedm należała i u Persów do rzędu liczb świętych.

11. Królowa nosiła rodzaj spiczasto zakończzonego turbanu, kidaria.

12. Nie chciała podochoconym panom niezakwehioną, z odsłoniętem obliczem się ukazać i niejako za widowisko im służyć, co zresztą przyjętym zwyczajom by nie odpowiadało, por. Józ. Ant. 11, 6. 1.

לְמַגְדוֹל וְעַד־קָמֹן מִשְׁתֵּה שִׁבְעַת יָמִים בְּחֶצֶר וָנֶת בֵּיתָן
 6 הַמֶּלֶךְ: הָיוּ כַרְפָּס וְתַבְלֵת אָחוּז בְּחֶבְלֵי־כֶסֶף וְאֶרְגָּמָן
 עַד־גִּלְגַּלִּי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֶׁשׁ מִשּׁוֹת וְזָהָב וְכֶסֶף עַל הָרַצְפֹּת
 7 בַּהֲטִיּוֹשֵׁשׁ וְדָר וּסְהָרָת: וְהַשְׁקוֹת בְּבָגְלֵי זָהָב וְכֵלִים
 8 מִכֵּלִים שׁוֹנִיִּים וַיִּגֵּן מַלְכוּת רַב בֶּן הַמֶּלֶךְ: וְהַשְׁתַּיָּה
 כֶּהֱת אֵין אֲנִים קִרְבָּן אִיֶּסֶר הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ
 9 לַעֲשׂוֹת כְּרָצוֹן אִישׁ־אִישׁ: וְגַם וְשִׁתִּי הַמֶּלֶכָּה עָשְׂתָה
 10 מִשְׁתֵּה נְשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ: בַּיּוֹם
 הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לִב־הַמֶּלֶךְ בְּיָיִן אָמַר לְמַהוּמָן בִּנְתָא
 חַרְבוּנָא בְּנֵתָא וְאַבְנֵתָא וְתָר וְכַרְפָּס שִׁבְעַת הַפְּרִיסִים
 11 הַמְּשֻׁרְתִים אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ: לְהַבִּיא אֶת־
 וְשִׁתִּי הַמֶּלֶכָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת לְהַרְאוֹת הָעַמִּים
 12 וְהַשְּׂרִים אֶת־יָפְיָהּ כִּי־טוֹבַת מְרָאָה הִיא: וְתִמְאַן הַמֶּלֶכָּה
 וְשִׁתִּי לְבוֹא בְּדָבָר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בֶּן הַפְּרִיסִים וַיִּקְרָא

6. v. ה' רבתי

6. כרפס por. 8, 15. Sep. *βύσσο;* przezroczysta lniana tkanina gr. *κάρπασος*, cienka bawełniana materja, sanskr. *karpâsa*, bawełna, tu oznacza w połączeniu z wyrazem *כרפס* białe lniane albo bawełniane tkaniny, pomieszane z *תבלת* niebiesko-purpurowymi festonami, które *אחוז* przymocowane były za pomocą sznurów do kolumn, tak, aby jako girlandy się zwieszały — *ארגמן* purpura czerwona, szkarłat *כמות* Vul. *lectuli*, sofy na złotych i srebrnych podstawach spoczywające albo złotem i srebrem dzianymi materjami pokryte — *רצפה* kamieniami wysadzona posadzka *כרה* alabaster, wedł. Sept. nieczysty szmaragd — *דר* perłowa macica, zd. niekt. cenny kamień o perłowym blasku — *סררת* ass. *sihru*, gatunek ciemnego albo nakrapianego czarnymi plamami marmuru, od *שחר* być czarnym, ciemnym *גליל* walce, zd. niekt. kolce, pierścienie.

7. Każde naczynie miało inną formę czyli fason, tak że pod tym względem największa różnorodność panowała. Wino królewskie, wyborowe, podawane zazwyczaj do stołu królewskiego.

8. *שתי* picie, fem. tyle co *שתי* más. Koh. 10, 17. Nie było przymusu, nie było nikogo, któryby przymuszał, tak że nie zachodziła potrzeba na zaproszenie i zachętę czekać, a mógł każdy dowoli pić kiedy i ile mu się podobało.

13. Rzekł tedy król do mędrców, odgadujących przeznaczenia — bo tak zwykł był król przekładać każdą sprawę swoją wszystkim biegłym w zakonie i prawie.

14. Wówczas zaś byli mu najbliższymi Karszena, Szethar, Admatha, Tharszysz, Meres, Marsena i Memuchan, siedmiu książąt Persyi i Medyi, którzy oglądali oblicze króla, a zasiadali jako przewodniczący w państwie —

15. Co podług prawa czynić z królową Waszti za to, że podanego jej przez podkomorznych zlecenia króla nie spełniła.

16. Rzekł tedy Memuchan przed obliczem króla i książąt: Nie przeciw królowi samemu zawiniła królowa Waszti, lecz przeciw wszystkim książętom i przeciw wszystkim narodom zamieszkałym we wszystkich dzielnicach króla Ahaswera.

17. Albowiem gdy dojdzie ta sprawa królowej do wszystkich niewiast, lekceważyć sobie zaczną mężów swoich, mówiąc: Król Ahasweros rozkazał przywieść królową Waszti przed oblicze swoje a nie przyszła!

18. A już dnia dzisiejszego opowiedzą to księżne Medyi i Persyi, które o sprawie królowej słyszały, wszystkim książętom królewskiem, a będzie dosyć hańby i rozdrażnienia.

19. Jeżeli tedy król to za dobre uważa, niechaj wyjdzie rozkaz królewski od oblicza jego, a niechaj wpisany zostanie w poczet praw Persów i Medów tak, aby zniesionym być nie mógł: że nie wolno już Waszti ukazać się przed obliczem króla Ahaswera, i że królestwo jej oddaje król innej, lepszej niż ona.

20. A gdy rozgłosi się to rozporządzenie królewskie, które wyda, w całym państwie jego — które wszak wielkie jest — wtedy okazywać będą wszystkie żony cześć mężom swoim, zarówno wysokim jak niskim.

21. I podobała się ta rada królowi i książętom, i uczynił podług rady Memuchana.

19. Takie nieodwołalne postanowienie królewskie, por. 8, 8. Dan. 6, 9. będzie pouczającą przestrogą dla wszystkich — רעות towarzysząca, tu inna niewiasta, którą król jako następczynię wybierze.

20. מרת starop. patigama, por. Koh. 8, 11. Ezr. 4, 14; 6, 11. wogóle orzeczenie, słowo, wyrok.

13 המלך מאד וחקמתו בערה בו: ויאמר המלך לחכמים ידעו העתים כייכן דבר המלך לפני כל ידעי דת ודין: ותקרב אליו ברשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי א פרס ומדי ראי פני המלך וישבים ראשנה במקות: פדת מהילעשות במלכה ושתי על א אשר לא עשתה אתי מאמר המלך אחשוורוש ביד הפריקים: ויאמר מומכן לפני המלך ותשרים לא על המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על כל השרים ועל כל העמים אשר בכל מדינות המלך אחשוורוש: כי יצא דבר המלכה על כל הנשים להכות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשוורוש אמר להביא אתי ושתי המלכה לפני ולא באה: והיום הנה תאמרנה ושרות פרס ומדי אשר שמעו את דבר המלכה לכל שרי המלך וברי בעון וקוצף: אם ער המלך טוב יצא דבר מלכות מלפניו ויכתב בדתו פרס ומדי ולא יעבור אשר לא יכתב ושתי לפני המלך אחשוורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הפוכה ממנה: ונשמע בתנם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא וכל הנשים יתנו יקר בעליהן למגדול ועד קמון: ויטב

16. ממוכן v. 16. קרי

13. Astrologowie będący zarazem i dziejznawcami tworzyli senat czyli najwyższą izbę sądową, por. Dan. 2, 27; 5, 15. Druga część zdania i wiersz następny nawiasowo wtrącone.

14. Wyliczeni imiennie senatorowie stali w owej chwili najbliżej tronu i mieli zawsze wolny przystęp do osoby królewskiej.

16. Memuchan, prawdop. przewodniczący przemawia w imieniu całego kolegium. Zdaniem jego okazała się Waszti nie tylko nieposłuszną królowi, ale może dany przez nią gorszący przykład na całe życie rodzinne ludu ujemny wpływ wyrzecz.

17. רבר sprawa, tu zachowanie się, postępki.

18. Kobiety zaczną mężów swoich lekceważąco traktować, z czego wynikną swary i kłótnie domowe.

22. I rozesał list do wszystkich dzielnic królewskich, do każdej dzielnicy pismem jej właściwym, i do każdego narodu stosownie do języka jego, aby każdy mąż był panem w domu swoim; a ogłoszono to językiem każdego narodu.

ROZDZIAŁ II.

1. Po zdarzeniach tych, gdy się gniew króla Ahaswera uśmierzył, wspomniął on na Waszti, i na to co uczyniła, i co postanowione zostało względem niej.

2. I rzekli dworzanie królewscy, słudzy jego: Niechaj poszukają dla króla młodych dziewcz, pięknej urody.

3. A niechaj ustanowi król urzędników po wszystkich dzielnicach państwa swojego, którzyby zebrali wszystkie młode dziewczice pięknej urody do zamku w Suzie, do gmachu niewiast, pod dozór Hegaja trzebieńca królewskiego, nadzorcy niewiast, gdzieby im stosowne namaszczenia podano.

4. Dziewica zaś, któraby znalazła upodobanie w oczach królewskich niechaj zostanie królową miasto Waszti. I podobalo się to królowi, i uczynił tak.

5. Był zaś na zamku w Suzie mąż judzki imieniem Mardechaj, syn Jaira, syna Szymej, syna Kiswa, Benjaminita.

6. Został on uprowadzony z Jerozolimy wspólnie z brańcami, którzy uprowadzeni zostali wraz z Jechonjaszem, królem

czas pobytu swego w haremie. Rozdział kończy wzmianką o udaremnionym przez Mardechaja zamachu i wielkiej zasłudze jaką przez to dla osoby króla położył.

1. Tekst wyraża żal króla, że się chwilowem uniesieniem dał porwać o wodzie, opadać — o gniewie, się uśmierzać, por. 7. 10.

2. יבקשו nieosobiście.

3. Przyjęcie do haremu poprzedzały nieodzowne całoroczne przygotowania pod nadzorem głównego eunucha, por. w. 12. ומתן inf. abs. תמרוק od מרק nacierania, namaszczenia odpowiednimi środkami kosmetycznymi.

4. Królową czyli sultanką faworytą.

5. Potomek Kiswa 1 Sam. 9, 1 a zatem powinowaty króla Saula pogromcy Amalekitów od których Haman potężny wróg Mardechaja ród swój wieździe, por. 3, 1. 10; 9, 24. Szymej, por. 2 Sam. 16, 5. Imię מרדכי adj. relat. od מרדך oznaczało pierwotnie zwolennika bóstwa bab. Marduka.

6. Por. 2 Król. 24, 12—16. אשר odnosi się do Mardechaja. Jeżeli tenże w r. 589. do niewoli uprowadzony został, byłby za czasów Kser-

הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כְּדָבָר מִמּוֹכָן: 22
וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אֶל־מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ
בְּכַתְּבָהּ וְאֶל־עַם וְעַם בְּלָשׁוֹנוֹ לְהַגִּיז כָּל־אִישׁ שֶׁהָרָה
בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן עִמּוֹ:

ב.

1 אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּשְׁדָּה תָּמַת הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ וְכָר
אֶת־וְשֵׁתִי וְאֶת אֲשֶׁר־עָשָׂתָה וְאֶת אֲשֶׁר־נִגְמַר עִקְיָהּ:
2 וַיֹּאמְרוּ נְעָרֵי־הַמֶּלֶךְ מִשָּׂרְתָיו וּבִקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת
3 מִזֹּבוֹת מְרָאָה: וַיִּבְקַד הַמֶּלֶךְ בְּקִדִּים בְּכָל־מְדִינֹת
מַלְכוּתוֹ וַיִּבְקַע אֶת־כָּל־נְעָרֵהוּ בְּתוּלָה מִזֹּבוֹת מְרָאָה אֶל־
שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־בֵּית הַנְּשִׁים אֶל־יַד הַגָּאָה קְרִים הַמֶּלֶךְ
4 שֹׁמֵר הַנְּשִׁים וְנִתָּן תַּמְרָגוּיָהוּן: וְתַנְעָרָה אֲשֶׁר הֵיטֵב
בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ תַּמְרָגוּיָהוּן תָּחַת וְשֵׁתִי וַיֵּיטֵב הַדָּבָר בְּעֵינֵי
5 הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן: אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה
6 וְשֵׁמוֹ מְרַדְכַּי בֶּן־יָאִיר בֶּן־שִׁמְעִי בֶּן־רְיֹשׁ אִישׁ יְמִינִי: אֲשֶׁר

v. 5. סגול בלא מקף.

22. W rozległym państwie perskiem posługiwano się w każdej dzielnicy innym narzeczem, z których niektóre odrębne swoje pismo posiadały. Każdemu mężowi służy prawo, aby cudzoziemską żonę swoją do przyjęcia mowy i plemiennych zwyczajów swoich zniewalał, Tak Targ. Ralbag i inni. Prawdop. jednak czytać należy list czyli pismo to ogłoszono w rozmaitych narzeczach.

Rozdział 2. Gdy się po jakimś czasie gniew króla uśmierzył, radzą mu dworzanie, aby o wyborze nowej małżonki pomyślał, na co Ahaswer się zgadza pomimo widocznego żalu, że powziętego w uniesieniu postanowienia cofnąć już nie może. Rozpoczyna się ogólne poszukiwanie godnej wysokiego dostojenstwa następczyni, wskutek czego między licznymi innymi kandydatkami dostaje się do haremu Hadasa, przybrana córka Binjaminity Mardechaja, która po spełnieniu wszystkich ustanowionych w tym celu przygotowawczych formalności przed oblicze króla sprowadzona, szczególnie upodobanie jego sobie zyskuje i na tron wyniesioną zostaje. Z okazji tego zdarzenia wyprawia Ahaswer wielką ucztę na cześć nowej małżonki, która odgadł imię Estery przyjmuje. Stosownie do polecenia Mardechaja ukrywa ona pochodzenie swoje żydowskie przez cały

judzkim, którego zawiódł w niewolę Nebukadnecar, król babiloński.

7. A był opiekunem Hadasy, czyli Estery, córki stryja swojego, ponieważ ani ojca ani matki nie miała. Była to zaś dziewczica ślicznej postawy i pięknej urody, którą Mardechai po śmierci jej ojca i matki za córkę sobie przybrał.

8. Gdy tedy rozgłosiło się rozporządzenie królewskie i prawo jego, i gdy zgromadzono dziewice liczne do zamku w Suzie pod nadzór Hegaja, sprowadzono i Esterę do pałacu królewskiego pod nadzór Hegaja, nadzorecy niewiast.

9. A spodobała mu się ona dziewczica i znalazła łaskę w oczach jego, tak że przyspieszył właściwe dla niej namaszczenia i dary, siedm też należnych jej pokojowych z pałacu królewskiego przydał jej; nadto przemieścił ją wraz z jej pokojowemi do najprzedniejszej części gmachu niewiast.

10. Nie wyjawiała zaś Estera narodu i pochodzenia swego; przykazał jej bowiem Mardechai, aby tego nie wyjawiała.

11. Ale przechadzał się Mardechai codzien przed dworcem gmachu niewiast, aby się wywiadywać o powodzeniu Estery i co się z nią dzieje.

12. A ile razy na którą dziewczicę kolej nadchodziła, aby weszła do króla Ahaswera, po upływie ustanowionych dla każdej, wedle obowiązującego niewiasty przepisu, dwunastu miesięcy — bo tyle zajmują dni ich namaszczeń: sześć miesięcy olejkim myrowym, a sześć miesięcy balsamami i innymi pachnidłami dla kobiet.

10. Prawdopodobnie z obawy, aby jej uposledzone położenie społeczne jako córki pokonanego i rozproszonego plemienia z góry nie zaszkodziło i drogi do kariery nie zamknęło. Obawa ta znikła w następstwie, gdy szczytu marzeń swych dostąpiła — jako małżonka też króla przyznaje się otwarcie do żydowskiego pochodzenia swego.

11. Może nie był jeszcze harem za czasów Kserksesa tak ściśle strzeżony i od świata oddzielony, aby się nikt z mieszkankami jego komunikować nie zdołał, zwłaszcza mógł Mardechai, jako urzędnik w bramie pałacu przebywający, znaleźć łatwo środki, aby częste wiadomości o pupilce swej zasięgać.

12. *לָא תִיר*, sznur, np. pereł, tu kolej *דָּת* rozporządzenie co do dwunastomiesięcznego periodu przygotowań.

הַגִּלְגָּה מִירוּשָׁלַיִם עִם־הַגִּלְגָּה אֲשֶׁר הִגְלָתָהּ עִם יְבִנְיָה
 7 מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל: וַיְהִי אִמּוֹן
 אֶת־הַנְּסֻפָּה הַזֹּאת אֲסֶתֶר בַּת־דָּדֶיהָ כִּי אֵין לָהּ אָב וְאִם
 וַהֲנַעֲרָה יַפְתֵּי־תֹאֵר וְטוֹבַת מַרְאֶה וּבְמֹת אֲבִיהָ וְאִמָּהּ
 8 לְקַחְתָּהּ מִרְדֵּכָי לֹא לְבַת: וַיְהִי כִּשְׁמַעֲד־בְּרִי־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ
 וּבַהֲקַבֵּץ נְעוּרוֹת רַבּוֹת אֶל־שׁוּשַׁן הַבְּיָרָה אֶרֶץ־הַגִּי
 וַתִּקְרַח אֲסֶתֶר אֶל־בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הַגִּי שְׁמַר הַנְּשִׁימוֹ:
 9 וַתִּטֹּב הַנְּעִרָה בְּעֵינָיו וַתִּשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו וַיְבַהֵל אֶת־
 תַּמְרוּקִיָּה וְאֶת־מְנוּחִיָּה לְתַת לָהּ וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעוּרוֹת
 הַקְּרָאוֹת לְתַת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁנֶה וְאֶת־נְעוּרוֹתֶיהָ
 10 לְטוֹב בֵּית הַנְּשִׁימוֹ: לֹא־הִנְיָדָה אֲסֶתֶר אֶת־עַמָּהּ וְאֶת־
 11 מוֹלַדְתָּהּ כִּי מִרְדֵּכָי אִוָּה עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תִגִּיד: וּבְכֹל־
 יוֹם יוֹם מִרְדֵּכָי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי הַצֶּר בֵּית־הַנְּשִׁימוֹ לְבַעַת
 12 אֶת־שָׁלוֹם אֲסֶתֶר וּמַהֲיַשְׁשָׁה בָּהּ: וּבְכַוֵּנֶה תֹר גְּעִרָה
 וְנַעֲרָה לְבֹאוֹ אֶל־הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ מִקֶּץ הַיּוֹת לָהּ בְּדַת
 הַנְּשִׁימוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי בִן יִמְלֹא יָמָיו מְרוּקִיָּהן שָׁשָׁה
 חֹדָשִׁים בְּשִׁמּוֹן הַמֶּר וְשָׁשָׁה חֹדָשִׁים בְּבִשְׁמִיּוֹם וּבַתְּמָרוּקִיָּה

kseesa, który ku końcowi V. wieku panował już sędziwym starcem a nie mogłaby przybrana córka jego młodą już być dziewczicą. Dla uniknięcia trudności tej chronologicznej przyjmują przeto niektórzy, że mowa tu wogóle o pokoleniu, które za Jechonjasza do niewoli uprowadzone zostało a z którego Mardechai już w niewoli zrodzony pochodził, stąd też imię jego babilońskie.

7. Imię hebr. *הַמִּיר*, mirt, por. gr. imię *Μύρτις* zamienione na perskie *sitareh*, gr. *αστερ* gwiazda, w znaczeniu szczęście. Jensen wyprowadza to imię od nazwy bogini Istar, którą zwykle stryj, może jednak wogóle każdego bliźszego krewnego oznaczać.

9 Uderzony niepospolitą jej urodą postarał się, aby czemprowadzej konieczne przygotowania ukończyła i przed oblicze króla sprowadzoną być mogła *מִנּוֹת* tu niekoniecznie poroje lepszej żywności, por. Dan. 1, 5. lecz wogóle dary, klejnoty do ozdoby i podniesienia piękności służące *הַרְיָאוֹת* w pewnym celu upatrzone a zatem właściwe, należne jej panny pokojowe.

13. Ile razy tedy która dziewczica tak przygotowana do króla wchodziła, musiano jej dać wszystko czego zażądała, aby towarzyszyło jej od gmachu niewiast do pałacu królewskiego.

14. Wieczorem wchodziła, a rano wracała, już do drugiego gmachu niewiast, pod nadzór Szaasgaza trzebieńca królewskiego nadzorcy nałożnic; nie wolno jej było więcej do króla wchodzić, chyba jeśli król ją sobie upodobał a wtedy wzywano ją z imienia.

15. Gdy tedy nadeszła kolej na Estere, córkę Abichaila, stryja Mardechaja, który ją był za córkę przybrał, aby do króla weszła, nie zażądała niczego nad to, co zalecił Hegaj oblubieniec królewski, nadzorca niewiast. I znalazła Estera upodobanie u wszystkich, którzy ją widzieli.

16. I tak przywiedziona została Estera do króla Ahaswera do pałacu jego królewskiego, miesiąca dziesiątego czyli miesiąca Tebet, siódmego roku jego panowania,

17. I pokochał król Estere nad wszystkie niewiasty, i pozyskała łaskę i miłość jego nad wszystkie dziewczice. I włożył dyadem królewski na głowę jej, i ustanowił ją królową miasto Waszti.

18. Poczem wyprawił król ucztę wielką dla wszystkich książąt i sług swoich — ucztę na cześć Estery i udzielił ulgi dzielnicom i rozdawał dary, jak na szczerobliwość króla przystało.

19. Gdy tedy zbierano dziewczice poraz wtóry, a Mardechai przebywał w bramie królewskiej,

20. Nie wyjawiała Estera ani pochodzenia ani narodu swego, tak jak był polecił jej Mardechai; spełniała bowiem zlecenia Mardechaja jak wówczas gdy pozostawała na wychowaniu u niego.

takich *היתה* należało zazwyczaj zmniejszenie podatków, uwolnienie od służby wojskowej, złagodzenie kar itd. *מִשָּׂאָה* dary w zbożu dla biednych.

19. Prawdopodobnie mowa tu o dalszym transporcie dziewczic, który już zapóźno nadszedł. Może jednak być, że autor w opowiadaniu swoim do poprzedniej fazy się cofa, nadmieniając, że Estera właśnie do drugiego tego transportu należała. Zdaje się, że Mardechai funkcje odźwierzego przy głównej bramie pałacowej pełnił.

13 הנָּשִׁים: וּבָזָה הַנְּעֻדָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־אִשֶּׁר
הָאָמֵר יִתֵּן לָהּ לָבוֹא עִמָּה מִבֵּית הַנְּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ:
14 בְּעֶרְבַּי הָיָא בָּאָה וּבִבְקָר הָיָא שָׁבָה אֶל־בֵּית הַנְּשִׁים
שְׁנֵי אֲלֵי־יָד שְׁעִשְׁנֵן סָרִים הַמֶּלֶךְ שִׁמְר הַכִּיּוֹנָשִׁים לֹא־
תָּבוֹא עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־הַפֶּן בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְיִקְרָהָ אֵת
15 בְּשֵׁם: וּבְהִנְיַע הָר־אֶסְתֵּר בַּת־אֲבִיחַיִל וְיָד מְרֹדְכַי אִשֶּׁר
לָקַח־לָוּ לְבַת לָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשׂוֹ דָּבָר כִּי אִם
אֶת־אִשֶּׁר יֹאמֵר הִנֵּנִי סָרִים־הַמֶּלֶךְ שִׁמְר הַנְּשִׁים וְתִהְיֶה
16 אֶסְתֵּר נִשְׂאֵת חֵן בְּעֵינֵי כָל־רְאִיָּה: וְתִלְקַח אֶסְתֵּר אֶל־
הַמֶּלֶךְ אַחֲשֹׁרוּשׁ אֶל־בֵּית מַכְבוֹתוֹ בַּחֲדָשׁ הַעֲשִׂירִי הוּא
17 חֲדָשׁ מֵבֵת בְּשֵׁנַת־שִׁבְעָה לְמַלְכוּתוֹ: וַיֵּאֱהָב הַמֶּלֶךְ אֶת־
אֶסְתֵּר מִכָּל־הַנְּשִׁים וַתִּשְׂאֵת־חֵן וְחֶסֶד לְפָנָיו מִכָּל־הַבְּתוּלוֹת
18 וַיִּשֶׂם כְּתֶר־מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ וַיַּמְלִיכָהּ תַּחַת וְשָׂתִי: וַיַּעַשׂ
הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֵּה גָדוֹל לְכָל־שָׂרָיו וְעַבְדָּיו אֵת מִשְׁתֵּה
19 אֶסְתֵּר וְהִנְחִיחָה לְמַדְיָנוֹת עֲשֵׂה וַיִּתֵּן מִשְׂאֵת כֶּנֶד הַמֶּלֶךְ:
20 וּבְהַקְבִּץ בְּתוּלוֹת שְׁנֵי־ת מְרֹדְכַי יֵשֵׁב בְּשַׁעֲרֵי־הַמֶּלֶךְ:
אֵין אֶסְתֵּר מְנַגַּת מוֹלְדָתָהּ וְאֶת־עִמָּה כָּאִשֶּׁר צִוָּה עֲלֶיהָ
מְרֹדְכַי וְאֶת־מֵאֵמֶר מְרֹדְכַי אֶסְתֵּר עֲשֵׂה כָּאִשֶּׁר הִיָּתָה

v. 14. הר' בח"ק

13. Wiersz rozpoczyna na nowo przerwane nawiasem zdanie—*בוה* w tym stanie, tak przygotowana, *Trg.* i *Sept.* uważają ten wyraz za określenie czasu, wtedy. Czego zażądała z szat i klejnotów.

14. *לוי* zam. *שני* wracała już do oddzielnego gmachu przeznaczanego dla nałożnic królewskich.

15. W skromności swojej nie stawia Estera żadnych żądań i polega zupełnie na guście ochmistra Hegaja, któremu zresztą upodobania władcy nie były obce.

16. Siódmego roku a zatem czwartego po usunięciu Waszti.

17. Wrażenie jakie na królu uczyniła było tak potężne, że postanowił niezwłocznie na najwyższą godność ją wynieść.

18. Uczcie koronacyjnej na cześć Estery wydanej towarzyszyły odpowiednie ulgi dla poddanych, aby radość króla dzielić mogli. Do ulg

21. W oneż to dni, gdy Mardechai przebywał w bramie królewskiej rozgniewali się Bigtan i Teresz dwaj dworzanie królewscy z odźwiernych i chcieli podnieść rękę na króla Ahaswera

22. Ale dowiedział się o tem Mardechai i opowiedział to Esterze, Estera zaś doniosła królowi w imieniu Mardechaja.

23. Gdy tedy rzecz ta zbadana i stwierdzona została, obwieszono obydwóch na szubienicy. Opisano to zaś w księdze roczników przechowanych przy królu.

ROZDZIAŁ III.

1. Po tych zdarzeniach wyniósł król Ahasweros Hamana, syna Hamedaty, agagitę, i wywyższył go, i umieścił krzesło jego ponad krzesła wszystkich książąt w otoczeniu swoim.

2. Wszyscy też słudzy królewscy znajdujący się u bramy królewskiej zginali kolana i korzyli się przed Hamanem; bo tak zarządził względem niego król. Mardechai jednak nie ugiął się i nie korzył się przed nim.

3. Rzekli tedy słudzy królewscy, znajdujący się w bramie królewskiej do Mardechaja: Czemu wykraczasz przeciw rozporządzeniu króla?

1. Po zdarzeniach spełnionych między siódmym a dwunastym rokiem panowania Ahaswera, por. 2, 16; 3, 7. Imię חמן wyprowadzają zwykle z pers. humâjân, szczęśliwy, felix, augustus, w sanskr. oznacza Haman planetę Merkurjusza. Jensen upatruje w tem imieniu nazwę bóstwa elamickiego Humman. Agagita, zd. rab. potomek jednego z królów amalekickich noszących ogólny tytuł Agag. W drugiej części wiersza dopeł. כמא.

2. O właściwej przyczynie dla której Mardechai przed Hamanem ukorzyć się nie chciał, por. uwagi wstępne. Zd. rab. przyozdobił Haman szaty czy też turban swój wizerunkiem bóstwa pogańskiego przed którym Mard. uklęknąć się wzbraniał, wedle innych nie pozwalała mu godność jego jako opiekun i bliski powinowaty królowej przed wielkim wezyrem się korzyć.

4. O ile ze związku wynika tłumaczył się Mardechai tem, że jako żydowi nie wolno mu ludziom wyższej czci okazywać, była to jednak odpowiedź tylko wymijająca, religia bowiem żyd. nie zna takiego zakazu. Już Abraham korzył się przed Efronem, Jakób przed Ezawem itd. a czynił to niezawodnie sam Mardechai przed Ahaswerem. Inni בני הויור ליהוה który był powiedział im że jest żydem, nie rodowitym persem, co bardziej jeszcze zdziwienie ich powiększyło.

21 בְּאִמְנָה אִתּוֹ : בַּיָּמִים הָהֵם וּמַרְדֵּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר

הַמֶּלֶךְ קִצְוֶה בְּנֵלְוֹ וְלִרְשׁ שְׁנֵי-קָרִינֵי הַמֶּלֶךְ מִשְׁמַרְי הַפֶּה

22 וַיִּבְקְשׁוּ לְשַׁלַּח יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֶשׁ : וַיִּוֹדַע הַדָּבָר

לְמַרְדֵּכַי וַיִּגֵּד לְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אֲסַתֵּר לַמֶּלֶךְ

23 בְּשֵׁם מַרְדֵּכַי : וַיִּבְקֶשׁ הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא וַיִּתְּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל-

עֵץ וַיִּכְתֹּב בְּסֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ :

ג.

1 אַחֲרַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִדְּלַל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֶשׁ אֶת-הַמֶּן

בְּדַת-הַמִּדְּתָא הָאֵנָּה וַיִּנְשְׂאוּהוּ וַיִּשֶׂם אֶת-בְּסָאוֹ מֵעַל כַּד-

2 הַשָּׂרִים אֲשֶׁר-אִתּוֹ : וְכַל-עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ

כָּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִּים לְהַמֶּן כִּי-בָּנִין צִוְּהוּ לּוֹ הַמֶּלֶךְ וּמַרְדֵּכַי

3 לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה : וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר-

בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמַרְדֵּכַי מִדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֶת מִצְוַת

4 הַמֶּלֶךְ : וַיְהִי בְּאָמְרָם אֵלָיו יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם

קרי כאמרם v. 4

21. Spiskowcy, może osobie usuniętej a skrzywdzonej królowej od dani, nie przypuszczali, że Mardechai mowę ich rozumie i że go bliższe stosunki z dworem łączą, porozumiewali się też ze sobą nie zbyt ostrożnie. Zarówno Kserkses jak Artakserkses Ochus zamordowani zostali przez własnych dworzan. Podnieść rękę, por. Gen. 37, 22.

23. Księga roczników, annały państwowe, które dla poinformowania króla o pojedynczych ważniejszych wydarzeniach zawsze w archiwum pałacu były pod ręką, por. 6, 1.

Rozdział 3. Król mianuje Hamana wielkim swoim wezyrem; wszyscy dworzanie korzą się przed nim, jeden tylko Mardechai nie okazuje mu żadnych oznak uległości i czci. Na pytanie o przyczynę takiego postępowania daje odpowiedź wymijającą, stwierdzając tylko że jest żydem. Dowiedziawszy się o tem unosi się Haman gniewem i postanawia nie tylko Mardechaja, lecz i całe plemię jego zgładzić. Aby oznaczyć chwilę dla urządzenia ogólnej rzezi żydów najwygodniejszą, rzuca Haman losy, które wykazują dzień 13. dwunastego miesiąca Adar. Król zostawia mu zupełną swobodę działania i tak przygotowano edykt, który 13. pierwszego miesiąca w całym państwie opublikowany został.

4. A gdy powtarzali mu to codzień, a nie usłuchał ich, donieśli to Hamanowi, aby zobaczyć czy ostoi się wy-mówka Mardechaja, oświadczył im bowiem, że jest judej-czykiem.

5. Skoro zatem zauważył Haman, że się Mardechaj nie ugina i nie korzy przed nim, uniósł się Haman płonącym gniewem.

6. Jednak poczytywał to za niegodne podnieść rękę prze-ciw Mardechajowi samemu; doniesiono mu bowiem do ja-kiego narodu Mardechaj należy, i tak przedsięwziął Haman wytepić wszystkich judejczyków w całym państwie Ahaswera, współplemieńców Mardechaja.

7. Pierwszego tedy miesiąca, czyli miesiąca Nisan, dwu-nastego roku króla Ahaswera rzucono pur — to jest los — przed Hamanem na każdy dzień i na każdy miesiąc i padł los na miesiąc dwunasty, czyli na miesiąc Adar.

8. Poczem rzekł Haman do króla Ahaswera: Istnieje pe-wien naród rozproszony a jednak odrębny między narodami we wszystkich dzielnicach państwa twojego; prawa ich wy-różniają się od praw każdego innego narodu, praw zaś króla nie spełniają, tak że nie jest požądaniem dla króla ich tak pozostawić.

9. Jeżeli to król za dobre uzna, niechaj się piśmiennie zarządzi; aby ich wytepiono, ja zaś odważę dziesięć tysięcy talentów do rąk zarządzających sprawami, aby je złożyli do skarbców królewskich.

10. I zdjął król pierścień z ręki swojej i oddał go Hama-nowi, synowi Hamedaty, agagicie, wrogowi judejczyków.

11. Poczem rzekł do Hamana: Pieniądze te zostawiam tobie, niemniej i naród ów, abys z nim postąpił jak za do-bre uznasz.

11. Król nie przyjmuje ofiarowanej sobie sumy i oddaje ją Hama-nowi w nagrodę za to, że państwo jego od tak niebezpiecznego żywiołu uwalnia.

וַיִּגְדְּלוּ לְהַמֵּן לְרֹאוֹת הַנְּעֻמָּהּ וּדְבַר מֶרְדֵּכַי כִּי־הִוְהִיֵּד לָהֶם
 5 אֲשֶׁר־הָיָה יְהוּדִי: וַיֵּרָא הַמֵּן כִּי־אֵין מֶרְדֵּכַי כּוֹרֵעַ
 וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמְלֵא הַמֵּן חֶמָה: וַיִּכּוּ בְּעֵינָיו לְשַׁלַּח יָד
 6 בְּמֶרְדֵּכַי לְבַדּוֹ כִּי־הִוְהִיֵּד לוֹ אֶת־עַם מֶרְדֵּכַי וַיִּבְרַשׁ הַמֵּן
 קְדוֹשְׁמִיד אֶת־כָּל־בְּנֵי־יְהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְלָכוֹת אַחַשְׁוֵרוּשׁ
 7 עִם מֶרְדֵּכַי: בַּתְּדַשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־תְּדַשׁ נִימֵן בַּשָּׁנָה
 שְׁתַּיִם עֲשָׂרָה לְמַלְךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ הַפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹדֵל
 לְפָנָי הַמֵּן מִיּוֹם לַיּוֹם וּמִתְּדַשׁ לְתְּדַשׁ שְׁנַיִם־עָשָׂר הוּא־
 תְּדַשׁ אֶהָר: וַיֹּאמֶר הַמֵּן לְמַלְךְ אַחַשְׁוֵרוּשׁ יִשְׁנֵי
 עִם־אֶחָד מִמֶּנּוּ וּמִפֻּרְדֵּי בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלָכוֹתָהָ
 9 וְהִתְיָחַם שְׁנֹת מְלָכֵם וְאֶת־דְּתֵי הַמְּלָךְ אִינָם עֲשִׂים
 וְלְמַלְךְ אִי־שׁוּהָ לְהִנִּיחָם: אִם־עַל־הַמְּלָךְ טוֹב יִכְתֹּב
 לְאֶבְרָם וְעֲשִׂרֵת אֶלְפִים כִּפְרֵי־כֶסֶף אֲשַׁקּוּל עַל־יְדֵי עֲשִׂי
 10 הַמְּלָאֲכָה לְהָבִיא אֶל־נְגִנֵי הַמְּלָךְ: וַיִּסֶר הַמְּלָךְ אֶת־מִבְעָתוֹ
 מֵעֵל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהַמֵּן כִּן־הַמְּדָתָא הָאֲנִי צָרַר בְּיְהוּדִים:
 11 וַיֹּאמֶר הַמְּלָךְ לְהַמֵּן הַכֶּסֶף נָתַן לָךְ וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ

6. Mściwość Amalekity nie zna miary i przenosi winę jednostki na cały ogół.

7. Aby odpowiedni szczęśliwy dzień dla pomysłnego spełnienia po-wziętego zamiaru wynaleść rzuca Haman losy, które ostatecznie po li-cznych próbach dzień 13. dwunastego miesiąca jako najwłaściwszy wska-zują, por. w. 13. פור wedle Jensena asyr. puru albo buru, kamyk, któ-rzym losy rzucano.

8. ישנו z wstawioną lit. n. por. Deut. 29, 14. 1 Sam. 14, 29; 23, 23. Nie jest pożytecznem, požądaniem, aby ich nadal tolerować. Haman nie nadmienia królowi o jakim mianowicie narodzie mówi.

9. Babiloński talent srebrny obejmował 60 min po 60 szekli około 59.000 kilogramów. Haman obowiązuje się ze skonfiskowanych dóbr ży-dowskich kolosalną wówczas sumą dziesięciu tysięcy takich talentów sre-bra zebrać i do skarbu królewskiego przelać. Zarządzający spr-urządniczy bliżej nie określani.

10. Mocą tego pierścienia czyli sygnetu mógł Haman w imieniu króla działać i wszystkim zarządzeniom swoim siłą prawną nadać, por. Gen. 41, 42.

12. Powołano tedy pisarzy królewskich dnia trzynastego, pierwszego miesiąca; i ściśle tak jak to zarządził Haman rozpisano do satrapów królewskich i do namiestników pojedynczych dzielnic i do starostów pojedynczych narodów stosownie do pisma każdej dzielnicy i stosownie do języka każdego narodu; w imieniu króla Ahaswera spisano to i opieczęto pierścieniem królewskim.

13. Poczem rozesłano te listy przez gońców do wszystkich dzielnic królewskich, aby wylepiono, wymordowano i zgładzono wszystkich judejczyków, zarówno młodych jak starych, dzieci i kobiety jednego dnia, mianowicie trzynastego dwunastego miesiąca — czyli miesiąca Adar — i aby mienie ich złupiono.

14. Dosłowny odpis pisma opiewał, aby w każdej pojedynczej dzielnicy ogłoszono to rozporządzenie, aby jawne było wszystkim narodom, tak aby na dzień ten się przygotowały.

15. I tak odjechali gońce nagleni rozkazem królewskim gdy prawo na zamku w Suzie wydane zostało. Król zaś i Haman zasiedli do biesiady podczas gdy miasto Suza zdjęte było trwogą.

ROZDZIAŁ IV.

1. A dowiedziawszy się Mardechai o wszystkim co się stało rozdarł tenże Mardechai szaty swoje i okrył się worem i popiołem i wyszedł na środek miasta, zawodząc krzykiem wielkim i gorzkim.

stanowionej zagładzie ludu żyd. i błaga przezeń Estere, aby nie szczędziła starań, zdolnych grożące nieszczęście odwrócić. Wobec absolutnej niemożności dostania się do króla bez wyraźnego z jego strony wezwania, waha się ona na chwilę, ostatecznie jednak postanawia na wszystko się odważyć i z narażeniem życia własnego. żądaniu opiekuna swego zadosć uczynić, prosi tylko, aby ogólny post zarządzono.

1. Dowiedziawszy się nie tylko o podpisaniu edyktu ale i o tem, że on jego przyczyną, por. w. 7. *ויורק אמר על ראשו* zdanie skrócone zam. *ראשו* por. Ij. 2, 12. Krzykiem wielkim i gorzkim, por. Gen. 27, 34.

12 כִּפְטוּב בְּעֵינֶיהָ: וַיִּקְרְאוּ סָפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּתְּרֵשׁ הַקְּרָאוֹן
בְּשִׁלּוּשָׁה עֶשְׂרֵי יוֹם בּוֹ וַיִּכְתֹּב בְּכָל-אֲשֶׁר-צִוָּה הַמֶּלֶךְ אֶל-
אֲחֻשֶׁרֶדְפָּנִי הַמֶּלֶךְ וְאֶל-הַפְּחֹת אֲשֶׁר עַל-מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ
וְאֶל-שָׂרֵי עַם וְעַם מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ בְּכַתְּבָהּ וְעַם וְעַם
כָּל-שׂוֹנֵי בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחֻשֶׁרֶשׁ נִכְתָּב וְנִחַתָּם בַּמַּבְעַת
הַמֶּלֶךְ: וְנִשְׁלַח סָפְרִים בְּיַד הַרְצִיִּם אֶל-כָּל-מְדִינֹת
הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד אֶת-כָּל-הַיְּהוּדִים מִנְעֹר
וְעַד-יָקוֹן שָׁפָּ וְנָשִׁים בָּנִים אַחָד בְּשִׁלּוּשָׁה עֶשְׂרֵי לְחָדֵשׁ
שְׁנַיִם-עֶשְׂרֵי הוּא-תְּרֵשׁ אֶדְרָר וּשְׁלָלָם לְבוֹז: בַּתְּשֻׁנָּה הַכְּתָב
לְהַגִּתָּן דָּת בְּכָל-מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ גְּלוֹי לְכָל-הָעַמִּים לְהַחֲיוֹת
14 עֲתִידִים לְיוֹם הַזֶּה: הַרְצִיִּם יֵצְאוּ דְחוּפִים בְּדָבָר הַמֶּלֶךְ
וְהִתֵּת נִתְּנָה בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יִשְׁבִּי לַשְּׂתוֹת
וְהַעִיר שׁוֹשֵׁן נְבוּכָדָ: 15

ד.

1 וּמְרָדְכֵי יָדַע אֶת-כָּל-אֲשֶׁר גָּעֲשָׂה וַיִּקְרַע מְרָדְכֵי אֶת-

v. 12. קמץ ב"ק

12. *כִּפְטוּב* wyraz zestawiony z perskiego *ksbatra*, kraj, i *páwan*, obrońca, por. 8, 9; 9, 3. *Ezr. 8. 36.* satrapa, namiestnik jednej z głównych dzielnic państwa, które z kolei na drobniejsze prowincje pod władzą z *sansk. paksza*, paszów się rozpadały.

13. *נִחַתָּם* *inf. abs. nif. umysłni* gońce celem komunikowania ważniejszych rozporządzeń ustanowieni, u hebrajczyków zaliczali się do przybocznej gwardyi królewskiej.

14. *שְׁנַיִם-עֶשְׂרֵי* wyraz perski oznaczający odpis, egzemplarz. Wiadomość o rozporządzeniu miała być podaną nie tylko dygnitarzom ale i całemu ludowi. *Sept.* przytaczają szerszy formularz edyktu.

15. *נִיפ. od בוך* być pomieszany, trwogą zdjętym.

Rozdział 4. Wieść o wydanym edykcie napętnia Mardechaja i żydów w Suzie osiadłych najwyższem przerażeniem. Estera o niczem nie powiadomiona słyszy jednak od pokojowych i paziów swoich, że Mardechai w szatach żałobnych po mieście krąży i strwożona wysyła do niego eunucha, aby się o przyczynie wywiedzieć. Mardechai opowiada mu o po-

2. I tak przybył aż przed bramę królewską; albowiem do samej bramy królewskiej wzbronionem było wchodzić będąc ubrany worem.

3. W każdej też pojedynczej dzielnicy, dokądkolwiek rozkaz królewski i rozporządzenie jego doszło, była żaloba wielka u judejczyków, i post i płacz i narzekanie: dla wielu z nich rozposłano wór i popiół.

4. Gdy tedy pokojowe Estery i dworzanie jej przybyli i o tem jej donieśli wstrzęsła się królowa bólem wielkim. I posłała szaty, aby ubrano Mardechaja, i aby wór swój złożył; ale nie przyjął ich.

5. Wezwała tedy Estera Hathacha, jednego z podkomorzich królewskich, którego jej był do służby wyznaczył i dała mu zlecenie do Mardechaja, aby się od tegoż dowiedział co to ma znaczyć i czemu się to dzieje.

6. I tak wyszedł Hathach do Mardechaja na plac miejski znajdujący się przed bramą królewską.

7. Opowiedział mu tedy Mardechai o wszystkim co go spotkało, dając szczegółowe wyjaśnienie o pieniądzach, które przyrzekł Haman odważyć do skarbu królewskiego za judejczyków, aby ich wytracono.

8. Dosłowny też odpis piśmiennego rozporządzenia, które wydane zostało w Suzie celem ich wytępienia wręczył mu, aby go pokazał Esterze i powiadomił ją, i polecił jej, aby poszła do króla i błagała go, a wstawiła się u niego za ludem swoim.

9. I przybył Hathach i opowiedział Esterze słowa Mardechaja.

10. Estera wszakże dała Hathachowi ponowne ustne zlecenie do Mardechaja:

11. Wszystkim sługom królewskim i ludom też dzielnic królewskich wiadomo, że dla każdego, czy to mężczyzna czy kobieta, któryby wszedł do króla, do dworca wewnętrznego

szczony, aby na surowość prawa, żadnych zgoła wyjątków nie dopuszczającego, nacisk położyć. שרכיש arameizm zam. שכת berło, por. 5, 2, 8, 4 z wstawieniem litery ר jak רמשק. Znak dany berłem oznaczał ulaskawienie.

בגדיו ויקבש שם ואמר ויצא בתוך העיר ויועק ועקה
2 גדולה ומרה: ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא
3 אל שער המלך בלבוש שקי; ובכל מדינה ומדינה מקום
אשר דבר המלך ודתו מניע אבל גדול ליהודים וצום
4 ובכי ומספר שק ואמר יצע לרבים: ותבואינה גערות
אסתר וסריסיה ונגידו לה ותתחלתל המלכה מאד
ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולקסיר שקו מעליו
ולא קבל: ותקרא אסתר להתד מסריסי המלך אשר
העמיד לפניה ותצוהו על מרדכי לבעת מהרה ועל-
6 מהרה: ויצא התד אל מרדכי אל רחוב העיר אשר
7 לפני שער המלך: ונגדלו מרדכי את כל אשר קרהו
ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לשחול על נגני
8 המלך ביהודיים לאבדם: ואת פתשגן כחביתת אשר
נמן בשושן להשמדם נתן לו להראות את אסתר וקהניד
לה ולצנות עליה לבוא אל המלך להתתקן לו ולקבש
9 מקפניו על עמה: ויבוא התד ויגיד לאסתר את דברי
10 מרדכי: ותאמר אסתר להתד ותצוהו אל מרדכי: כל-

4. v. יתיר י. 7. v. יתיר י.

2. Na plac miejski przed bramą zamku królewskiego, por. w. 6. do której w szatach żałobnych wejść nie było wolno, aby króla na przykry widok nie narazić.

3. Wór posypany popiołem rozpostarto dla wielu, którzy w ten sposób głęboką żalobą swą okazać chcieli, por. ושק ואמר יציע Jez. 58, 5.

4. Estera pragnęła z opiekunem swoim się zobaczyć i rozmówić, w tym celu jednak musiał żałobny strój swój złożyć והתחלתל hit. redupl. od חול boleśnie i całym ciałem się wstrząsać.

5. מועיר ustanowić, do danej służby wyznaczyć, por. 1 Kron. 15, 16.

7. פירשת por. 10, 2. dokładne, szczegółowe wyjaśnienie.

8. פתשגן por. 3, 14. 14. בקש wstawić się, prosić za kim, por. 7, 7 Ezra 8, 23. Neh. 2, 4.

11. Wedle 5, 1. prowadził dworzec wewnętrzny bezpośrednio do pałacu, gdzie król na tronie zasiadał, tak że go często z dworca tego widzieć było. można — אחת רתו liczebnik rozmyślnie na początku umie-

nie będąc wezwanym, jedno istnieje prawo, aby śmierć ponieść, z wyjątkiem tego, do których król złote berło swe wyciągnął, aby życie zachował. Jam jednak już od trzydziestu dni nie wezwana, abym do króla weszła.

12. Gdy tedy powtórzono Mardechajowi słowa Estery:

13. Kazał Mardechai odpowiedzieć Esterze: nie wyobrażaj sobie w duszy twojej, że ty sama ujdiesz z pośród wszystkich judejczyków, dla tego, że w pałacu królewskim się znajdujesz.

14. Bo jeśli byś rzeczywiście w czasie tym milczeć chciała, tedy nadejdzie judejczykom wyzwolenie i ocalenie zkaż inąd, ale ty i dom ojca twego zginiecie. A któż to wie, czyś nie gwoli temu właśnie czasowi królestwa odstąpiła!

15. Kazała tedy Estera odpowiedzieć Mardechajowi:

16. Idź, zgromadź wszystkich judejczyków, znajdujących się w Suzie, a poście za mnie: nie jedzcie mianowicie i nie pijcie przez trzy dni, ani w nocy ani we dnie; ja też i panny moje będę również pościła. Poczem wniknę do króla, choć to przeciwne prawu; a jeśli mi zginąć, niechaj zginę!

17. I odszedł Mardechai, i uczynił ściśle tak, jak mu poleciła Estera.

ROZDZIAŁ V.

1. Dnia trzeciego tedy włożyła Estera strój królewski i sta-

17. I odszedł, por. *אחר תעברו* Gen. 18, 5, *ואעבר* Neh. 2, 14.

Rozdział 5. Estera staje przed królem, który ją łaskawie i z uprzedzającą zyczliwością wita i wyrażoną przez nią prośbą, aby wraz z Hamanem na ucztę do niej przybył, niezwłocznie przyjmuje. Pomimo powtórnego podczas gościny u niej zapewnienia, że gotów wszystko dla niej uczynić. Estera jednak niczem się nie zdradza, lecz prosi jedynie, aby tą król w towarzystwie wielkiego wezyra i następnego dnia obecnością swą zaszczycić raczył. Ucieszony niezwykłym zaszczytem jaki go spotkał, opuszcza Haman zamek i spostrzega na dworcu znienawidzonego Mardechaja, który obojętnie i wzgardliwie nań spogląda, co go tak dalece oburza, że wróciwszy do domu żonie i przyjaciółom swoim o dręczącej go zgrzyzocie opowiada. Ci radzą mu jednomyślnie, aby zuchwałego i krnąbrnego judejczyka na wysokiej szubienicy obwiesić kazał, na co Haman ochętnie się zgadza.

1. *ויחיה* i *ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמוד בקצר בית המלך הפנימית גבח בית המלך והמלך יושב על-*

עבדני המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל-איש
ואשה אשר-יבוא אל-המלך אל-הקצר הפנימית אשר
לא-יבוא אמת-דתו להמית לבד מאשר יושט לו המלך
את-שרביט הזהב ויהי ואני לא נהראתי לבוא אל-
המלך זה שלושים יום: ויגידו קמרדכי את-דברי אסתר:
ויאמר מרדכי להשיב אל-אסתר אל-תדמי בנפשך
להמלט בית-המלך מכל-היהודים: כי אם-תתחש
תחרישי בעת הזאת רוח ונצלתי יעמוד ליהודים ממקום
אחר ואת ובית-אביך תאבדו וכי יודע אם-לעת פזאת
הנעת למלכות: ותאמר אסתר להשיב אר-מרדכי:
ךך כגום את-כל-היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי
ואל-תאכלו ואל-תשתו שלשת ימים לילה ויום גם-אני
ונערתי אצום גן ובגן אבוא אל-המלך אשר לא-יבדת
ובאשר אבדתי אבדת: ויעבר מרדכי ויעש ככל
אשר-צוה עלי אסתר:

ה.

1 *ויחיה* i *ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמוד בקצר בית המלך הפנימית גבח בית המלך והמלך יושב על-*

v. 12. קמן ב"ק

14. Któż jednak wie, czyś właśnie w tym celu wysokiego stanowiska swego nie dostąpiła, abyś ciężki czas ten odwrócić a zarówno siebie jak i cały naród swój ocalić mogła.

16. Ponieważ Estera pierwszego dnia Mardechaja o zarządzenie postu prosiła, a trzeciego ucztę dla króla wyprawiła, por. rozd. 5 tłómaczy już Abenezra wbrew twierdzeniu tal. Jeb. 121, 2. że post jej trwał tylko do trzeciego dnia, a zatem nie pełne trzy dni. Po tak długim poście musiałaby fizycznie zupełnie się wyczerpać, a nie mogłoby i wrażenie jakie widok jej na królu sprawił być dodatniem, a przynajmniej w tak wysokim stopniu ujmującym — *וכאשר אבדתי* — wyraz rozpaczliwej rezygnacji, por. Gen. 43, 14. Brak wzmianki o Bogu jest w tym wierszu szczególnie uderzający, zwłaszcza gdy post tylko przygotowanie do modlitwy stanowi.

nęła w dworcu wewnętrznym pałacu królewskiego, wprost pałacu królewskiego, podczas gdy król siedział na stolicy swej królewskiej, w pałacu królewskim wprost wejścia do pałacu.

2. A gdy ujrział król Esterę królową, stojącą w dworcu, znalazła łaskę w oczach jego, i wyciągnął król ku Esterze złote berło, które trzymał w ręce swojej. I przystąpiła Estera i dotknęła się końca berła.

3. I rzekł do niej król: Cóż tobie, Estero królowo, a jakież żądanie twoje? Choćby o połowę szło królestwa, użyzionem ci będzie!

4. I odpowiedziała Estera: Jeżeli to król za dobre uzna, niechaj raczy przyjść dzisiaj król wraz z Hamanem na ucztę, którą przygotowała dla niego.

5. I rzekł król: Sprowadźcie czem rychlej Hamana, abyśmy życzenie Estery spełnili! Gdy tedy przybył król wraz z Hamanem na ona ucztę, którą przygotowała Estera,

6. Rzekł król do Estery biesiadując przy winie: Jakaż prośba twoja, aby ci spełniona została i jakież życzenie twoje? Choćby o połowę szło królestwa, użyzionem ci będzie!

7. I odpowiedziała Estera, i rzekła: Oto prośba moja, i życzenie moje:

8. Jeślim znalazła łaskę w oczach króla, i jeśli to król za dobre uzna, aby zadość uczynił prośbie mojej, a spełnił życzenie moje, niechaj raczy przyjść jeszcze król wraz z Hamanem na ucztę, którą przygotowuję dla nich; jutro zaś uczynię wedle życzenia króla.

9. I odszedł Haman onegoż dnia wesół i dobrej myśli

5. מררן por. Gen. 18, 6. 1 Król. 22, 9, 2 Kron. 18, 8.

6. Po właściwej biesiadzie podawano wety w postaci owoców i wina, które główną część uczy stanowiło, stąd wyrażenie „biesiadując przy winie“.

7. Forma odpowiedzi wskazuje, że Estera już prośbę swoją wynurzyć chce, w toku mowy jednak inaczej się rozmyśla, uważając grunt za niedostatecznie jeszcze przygotowany.

9. Mardechai, który od chwili gdy mu królowa pomoc swą przyrzekła nowej otuchy nabrał, złożył strój swój żalobny i zajął znowu zwykłe miejsce swoje przy bramie pałacu.

2 כִּפְסָא מִקְכוּלוֹ בְּבֵית הַמְּלָכוֹת גִּבַּח פָּתַח הַבַּיִת: וַיְהִי
כִּרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר הַמְּלִכָּה עֹמֶדֶת בְּחֵצֵי נִשְׂאָה
חֵן בְּעֵינָיו וַיִּוְשֵׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת־שֵׁרְבִיט הַזָּהָב אֲשֶׁר
3 בְּיָדוֹ וַתִּקְרַב אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרֹאשׁ הַשֵּׁרְבִיט: וַיֹּאמֶר לָהּ
הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ אֶסְתֵּר הַמְּלִכָּה וּמַה־בְּקִשְׁתֶּךָ עַד־חֲצִי
4 הַמְּדִבֹּת וַיִּנְתֵּן לָהּ: וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב
יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמֵן הַיּוֹם אֶל־הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ:
5 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה־רוֹ אֶת־הָמֵן לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר אֶסְתֵּר
וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמֵן אֶל־הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר:
6 וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר בְּמִשְׁתָּה תִּנְיִן מַה־שְּׂאֵלְתֶךָ וַיִּנְתֵּן
7 לָהּ וּמַה־בְּקִשְׁתֶּךָ עַד־חֲצִי הַמְּלָכוֹת וַתַּעַשׂ: וַתַּעַן
8 אֶסְתֵּר וַתֹּאמֶר שְׂאֵלְתִי וּבְקִשְׁתִּי: אִם־מִצְּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב לְתַת אֶת־שְׂאֵלְתִי וְלַעֲשׂוֹת
אֶת־בְּקִשְׁתִּי יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמֵן אֶל־הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
9 לָהֶם וּמִתֵּר אֶעֱשֶׂה בְּדַבַּר הַמֶּלֶךְ: וַיֵּצֵא הָמֵן בַּיּוֹם הַהוּא

7. חצי הספר במסוקים

2. Dotknęła się, wedle Vulg. ucałowała berło na znak czci i pokory.

3. Król był przekonany, że Estera bez naglącego powodu doń nie przybyła i że jej coś ważnego dolega jeżeli na ciężkie następstwa swego kroku świadomie się naraża, i dlatego zapewnia ją z góry, że żadnej jej prośbie nie odmówi, gdyby nawet rządy dzielić z nim pragnęła.

4. Przedsięwzięcie Estery wymagało niezwykłej ostrożności, wiedziała bowiem, że król postanowienia swego już cofnąć nie może, i że byłby w trudnem położeniu gdyby już obecnie z łaskawego usposobienia jego korzystać chciała. Nie wyjawia więc istotnej prośby swojej a chce przede wszystkim Hamana w oczach jego poniżyć i wpływ potężnego tego faworyta podkopać. Zapraszając go w gościnę do siebie i wyróżniając tak niezwykłym zaszczytem, chciała najprzód wzniecić zazdrość ku niemu w gronie wszystkich innych wielkich dygnitarzy, a może i w sercu samego króla, u którego podobne niepospolite wyróżnienie w końcu pewne podejrzenia wzbudzić musiało. Jak też skutek pokazał był plan jej dobrze obmyślony, w chwili bowiem właściwej zapłonął król w istocie gniewem obrażonego małżonka a odezwały się też i w otoczeniu dworskiem głosy dla obcego intruza nienawistne. W tym duchu wyjaśnia postępowanie Estery talmud.

Gdy jednak spostrzegł Haman Mardechaja w dworcu królewskim, który ani powstał ani drgnął przed nim, uniósł się Haman na Mardechaja płonącem gniewem.

10. Pohamował się wszakże Haman; ale przybywszy do domu swojego posłał i kazał sprowadzić przyjaciół swoich i Zeresz żonę swoją.

11. I opowiedział im Haman o wielkiem bogactwie swoim i o mnóstwie synów swoich, i o tem wszystkim jak go wyniósł król i jak go wywyższył ponad książęta i sługi królewskie.

12. I dodał Haman: Tak, nawet królowa Estera nie przywiodła nikogo wraz z królem na ucztę, którą przygotowała okrom mnie, i na jutro też zaproszony jestem do niej wraz z królem.

13. Ale to wszystko nie zadawała mnie, póki widzę jeszcze judejczyka Mardechaja, przebywającego w dworcu królewskim.

14. Rzeka mu tedy Zeresz, żona jego, i wszyscy jego przyjaciele: Niechaj przygotowują szubienicę na pięćdziesiąt łokci wysoką, jutro zaś zrana powiesz królowi aby obwieszono na niej Mardechaja; poczem pójdiesz wraz z królem wesół na ucztę! I spodobała się ta rada Hamanowi, i przygotował szubienicę.

ROZDZIAŁ VI.

1. Też nocy odbiegł króla sen. Rozkazał tedy, aby przyniesiono księgę pamiętników, roczniki dziejowe, a czytano je przed królem.

na 50 łokci, chcieli bowiem, aby wiszącego Mardechaja cała ludność rezydenteney widzieć mogła.

Rozdział 6. Tej samej nocy, w której Haman plan swój przeciw Mardechajowi uknuł i hańbiącą śmierć mu szykował, sprowadza drobna napozór okoliczność niespodziany zwrot w położeniu, Król, którego przypadkowo sen odbiegł, każe sobie czytać z księgi pamiętników w których ważniejsze wydarzenia są zapisane. W jednym z ustępów znalazła się wzmianka o czynie Mardechaja, który odkryciem tajnego spisku życie monarchy ocalił, przyczem zaznaczonem było, że mu za wielką tę zasługę żadnej nagrody nie udzielono. Król zdziwiony rozkazuje wezwać któreś góbdź z wyższych urzędników, aby z nim w przedmiocie wymienionej nagrody się naradzić. Wszedł właśnie do dworca Haman, do którego się też Ahaswer z pytaniem w tej sprawie zwraca. Pewny, że tu o nim mo-

שמח וטוב לב ובראות הָמָן אֶת־מָרְדֳּכָי בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ
וְלֹא־רָם וְלֹא־זָע מִפְּנֵי וַיִּמְלֵא הָמָן עַל־מָרְדֳּכָי חֲמָה:
וַיַּחֲפֹק הָמָן וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּבֵּא אֶת־אֲחֵיבָיו
וְאֶת־יָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ: וַיִּסְפֹּר דָּהֵם הָמָן אֶת־כְּבוֹד עֲשָׂרוֹ
וְרֵב בָּנָיו וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר נָדְלוּ הַמֶּלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ
עַל־הַשָּׂרִים וְעַבְדֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר. הָמָן אַף לֹא־הִבִּיאָה
אִסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה
כִּי אִסְיֹאתִי וְנִסְלַמְחָר אֲנִי קְרוֹא־לָהּ עִם־הַמֶּלֶךְ: וְכָל־
זֶה אֵינְנִי שׂוֹה לִּי בְּכָל־עֵת אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה אֶת־מָרְדֳּכָי
הַיְּהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ: וְתֹאמַר לוֹ יָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ וְכָל־
אֲחֵיבָיו יַעֲשׂוּ־עִלָּי נָבִיהַ הַמַּשִּׁים אִמָּה וּבִבְקָר וַיֹּאמֶר לַמֶּלֶךְ
וַיִּתְּלוּ אֶת־מָרְדֳּכָי עָלָיו וַבֹּא עִם־הַמֶּלֶךְ אֶל־הַמִּשְׁתֶּה
שָׂמַח וַיִּיטֵב תְּדַבֵּר לְפָנָי הָמָן וַיַּעַשׂ הַעֵץ:

ו.

1 כִּלְיָהָ הַהוּא נִדְרָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר לְהָבִיא אֶת־

10. Tak jak Estera prośbę swą odkłada, tak hamuje i Haman płonący gniew swój, aby tem większą zemstą mógł wyrzec *וַרַש* wedle Jensa nazwa bogini elamijskiej Kirisa *התמק* wł. przezwyciężyć poryw duszy, por. Gen. 49, 31.

11. Por. 3, 1. Posiadanie większej liczby synów poczytywano za błogosławieństwo i chlubę, por. Ps. 127, 4, Haman miał dziesięciu synów, por. 9, 6. Słowo „opowiedział“ tu w znaczeniu przypomniął, nadmienił.

12. Fakt, który ostateczny upadek jego miał sprowadzić uważa Haman za najwyższe swoje szczęście.

13. *לֹא־אֵינְנִי שׂוֹה* nie dorównywać w cenie, — nie może zastąpić, a zatem nie zadawała mnie.

14. Wysokie napięcie sytuacji dramatycznej: Podczas przygotowanej na dzień jutrzejszy ucztę chce Estera zamiar swój uskutecznić, Mardechaja i cały naród od grożącej im zagłady ocalić, ale i przeciwnie chce jeszcze przed tą ucztą Haman zemstą swą spełnić, a jest on rezultatu wyrzec się mającego słowa swego tak pewny, że przygotowanie szubienicy przyspiesza. Rzeczywiście trudno mu było wątpić, aby król który mu cały naród poświęcił, życie jednego judejczyka odmówił. Wysoką

2. I znalazła się tam wzmianka, jako doniósł Mardechai o Bigthanie i Theresie, dwóch dworzanach królewskich z pośród odzwiernych, którzy umyślili targnąć się na króla Ahaswera.

3. I zapytał się król: Jakież odznaczenie i wyróżnienie okazano Mardechajowi za to? I odpowiedzieli słudzy królewscy usługujący mu, i rzekli; Nie uczyniono mu nic za to.

4. Tedy zapytał król: Któż w dworcu? Haman zaś przybył właśnie do zewnętrznego dworca królewskiego celem uproszenia króla, aby obwieszono Mardechaja na szubienicy, którą przygotował dla niego.

5. I odpowiedzieli mu słudzy królewscy: Oto Haman stoi w dworcu. I rozkazał król: Niechaj wnijdzie!

6. A gdy wszedł Haman zapytał go się król: Cóż należy czynić mężowi, którego król uczcić pragnie? Pomyślał tedy Haman w sercu swoim: Kogoż by pragnął król uczcić więcej nademnie?

7. I odpowiedział Haman królowi: Jeśli król którego męża uczcić pragnął —

8. Niechaj wezmą szatę królewską, którą przyodziany był król, i rumaka, którego dosiadał król, a na którego głowie umieszczony dyadem królewski,

9. I niechaj podadzą szatę i rumaka tego jednemu z książąt królewskich z pośród naczelników najprzedniejszych, aby ubrano nią onego męża, którego król uczcić pragnie, a oprowadzano go na tym rumaku po placu miejskim, a wołano przed nim: Tak dzieje się mężowi, którego król uczcić pragnie!

bowiem na chwilę, że mu Ahaswer wyjątkową, niebywałą nagrodę chce przyznać.

8. Włożenie szaty królewskiej należało do najwyższych zaszczytów, por. 1 Sam. 18, 4. to samo odnosi się do konia, którego król dosiadał. Na wizerunkach asyryjskich przystrojone są łby końskie różnego rodzaju ozdobami. *Trg.* i *Vulg.* odnoszą בראשו do osoby zaszczyconego wybrańca. Inni tł. tę szatę i tego rumaka, których król podczas koronacji swej używał.

9. זרחון *inf. absol.* por. 2, 3. הזרחמים por. 1, 3.

ספר הזכרונות דברי הנמים ויהי גקראים לפני המלך:
 2 וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי ערבנותא ותרש שלי
 סריסי המלך משמרי תפף אשר בקשו לשלח יד במלך
 3 אחשוורוש: ויאמר המלך מה-ה-עשה יקר וגדולה
 למרדכי על-זה ויאמרו גערי המלך משרתיו לא-עשה
 4 עמו דבר: ויאמר המלך מי בחצר והמן בא בחצר
 בית המלך החיצונה לאמר למלך לתלות את מרדכי
 5 על-העץ אשר-הבין לו: ויאמרו גערי המלך אליו הנה
 6 המן עמד בחצר ויאמר המלך יבוא: ויבוא המן ויאמר
 לו המלך מה-לעשות באיש אשר המלך חפץ ביקרו
 ויאמר המן בלבן למי יחפץ המלך לעשות יקר יותר
 7 ממני: ויאמר המן אל המלך איש אשר המלך חפץ
 8 ביקרו: יביאו לבוש מלכות אשר לבש-בו המלך
 יסום אשר רכב עליו המלך ואשר נתן פתח מקבות
 9 בראשו: ונתון הקבוש והסום על-יד איש משרי המלך
 הפרתמים והלבשו את האיש אשר המלך חפץ ביקרו
 והרכיבוהו על הסום ברחוב העיר וקראו לפניו בכה

v. 2. פתח באתח v. 9. נ"א והלבישו

wa, wymienia on szereg wyjątkowych odznaczeń, które na rozkaz króla niezwłocznie i w własnej osobie „judejczykowi Mardechajowi“ okazać musi. Cios był tak nagły i wielki, że Haman zawstydzony i zgnębiony do domu wraca. Żona i magowie nie rokują mu też nic dobrego.

1. Był to może skutek biesiady, w której u Estery uczestniczył. Czytaniem chciał sobie dłużące się godziny skrócić.

2. Por. 2, 21—23.

4. Haman wybrał się wczesnym rankiem do króla, aby czempredziej, jeszcze przed oczekującą go ucztą sprawę z Mardechajem załatwić, por. 5, 14.

5. Prawdopodobnie znajdowały się inne jeszcze osoby w dworcu; słudzy wymieniają jednak tylko Hamana jako dostojnika najwyższego.

6. יותר por. Koh. 2, 15; 7, 11. 16; 12, 12.

7. Zdanie oderwane, na czele odpowiedzi Hamana umieszczone, ma-
 łuje radosne wzruszenie w jakie go pytanie króla wprawia, nie wątpi

10. Rzekł tedy król do Hamana: Czempredzej weźmiesz szatę taką i rumaka jakoś powiedział, a uczynisz tak judejczykowi Mardechajowi, który w bramie królewskiej przesiaduje; nie zaniechaj nic z wszystkiego co powiedział?

11. I tak wziął Haman szatę ową i rumaka i ubrał nią Mardechaja, i oprowadzał go po placu miejskim i wołał przed nim; Tak dzieje się mężowi, którego król uczyć pragnie!

12. Poczem wrócił Mardechai do bramy królewskiej, Haman zaś pospieszył szybko do domu, smutny i z nakrytą głową.

13. I opowiedział Haman żonie swojej Zeresie i gronu przyjaciół swoich to wszystko co go spotkało. Rzekli doń tedy mędrcy jego i Zeresz żona jego: Jeśli Mardechai przed którego obliczem upadać począłeś z rodu judejczyków jest, nie podolasz mu, lecz ostatecznie upadniesz przed nim.

14. Gdy jeszcze tak mówili z nim, przybyli podkomorzowie królewscy, by sprowadzić pospiesznie Hamana na biesiadę, którą przygotowała Estera.

ROZDZIAŁ VII.

1. Gdy tedy przybył król wraz z Hamanem na biesiadę do królowej Estery,

2. Zapytał się król Estery i dnia drugiego biesiadując przy winie: Jakaż prosba twoja Estero, królowo, aby ci spełnioną została, i jakież życzenie twoje? Choćby o połowę szło królestwa użyzionem ci będzie!

król raz jeszcze do małżonki swojej z zapytaniem czemu jej mógł usłużyć. Powstaje wtedy Estera i błaga o życie swoje i życie całego narodu do którego należy. Wrogiem jest właśnie obecny tu Haman, który zarówno jej jak nieszczęśliwemu jej plemieniu zagubę zaprzysiągł. Do żywego dotknięty i wzburzony król opuszcza na te słowa szybko komnatę, by w przyległym parku powietrza zaczerpnąć i ochłodzić. Strwożony Haman rzuca się tymczasem na kolana przed spoczywającą na dywanie królową, prosząc o ulaskawienie, gdy wtem król niespodzianie wchodząc i widok ten mylnie sobie tłómacząc w wyższe jeszcze rozdrażnienie wpada. Wydaje też natychmiast rozkaz, aby zuchwałego zdrajcę obwiesić.

2, Por. 5, 6.

10 יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בְּיָקָרוֹ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
 לְהָמָן מַה־רָחַק אֶת־הַלְבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּם בְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
 וַעֲשֵׂה־לָּךְ לְמַרְדֵּכָי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ אֶל־
 11 תִּפְּלֵ דָבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: וַיִּקַּח הָמָן אֶת־הַלְבוּשׁ
 וְאֶת־הַסּוּם וַיִּלְבַּשׁ אֶת־מַרְדֵּכָי וַיַּרְבִּיבוּהוּ בְּרַחוּב הַעִיר
 וַיִּקְרָא לִפְנָיו בְּכֹה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בְּיָקָרוֹ:
 12 וַיָּשֶׁב מַרְדֵּכָי אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְּחָה אֶל־בֵּיתוֹ אֲבֵל
 13 וְחִפְיוֹ רָאשׁ: וַיְסַפֵּר הָמָן לְיָרֵשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֲחָבָיו
 אֵת כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וַיָּרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם
 מִיַּד הַיְּהוּדִים מַרְדֵּכָי אֲשֶׁר הַחֲדוּת לְנַפְל לִפְנָיו לֹא־
 14 תֻּכַּל לוֹ כִּי־נִפְּוֹל תִּפְּוֹל לִפְנָיו: עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ
 וְקָרָבֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיִּבְהַלּוּ לְהִבִּיא אֶת־הָמָן אֶל־
 הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר:

1 וַיָּבֵא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לְשֵׁתוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה: וַיֹּאמֶר
 הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֶּה הַלַּיְלָה מַה־שְּׂאֵלְתֶךָ

v. 13. ה' ה' רגשה.

10. W pamiętnikach była prawdop. narodowość Mardechaja zaznaczona, pomimo to nie zwraca Ahaswer uwagi na własne swoje rozporządzenie, aby wszystkich judejczyków wytepić דבר הפיל por: Joz. 21. 45. Sęd. 2, 19. 1 Sam. 3, 19. wł. nie uronić nic na ziemię, ściśle spełnić.

12. Nakryta głowa była oznaką żałoby, por. 2 Sam. 15, 30. Jer. 14, 4. wł. gnany pędzony potrzebą wynurzenia ciężkiego swego smutku.

13. Mędrcom perskim znane były walki Amalekitów z Izraelitami i zwykły ich koniec. Gdy zwrócono też uwagę ich na pochodzenie Mardechaja, nie mogli się oprzeć przekonaniu, że i tym razem Amalekita ulegnie, chcieli mu jednak radzić co dalej przedsięwziąć powinien, gdy przybyli wysłańcy królewscy tok mowy ich przerwali.

14. Por. Kontrast w sytuacji opisanej 5, 14.

Rozdział 7. W dręczącej go zgryzocie zapomina prawie Haman o uczcie i o zaproszeniu jakie od królowej odebrał, tak że go dopiero wysłani słudzy dworscy do pośpiechu zmagają. Przy wetach zwraca się

3. I odpowiedziała królowa Estera, i rzekła: Jeżeli znalazła łaskę w oczach twoich, królu, a jeżeli to król za dobre uzna, niechaj mi darowane będzie życie moje gwoli prośbie mojej, a lud mój gwoli życzeniu mojemu!

4. Bośmy zaprzędani ja i lud mój, abyśmy byli wytępieni wymordowani i zgładzeni. A gdybyśmy choć za niewolników i niewolnice zaprzędani zostali zmilczałabym, jakkolwiek by tak nie zrównoważył ten wróg uszczerbku króla.

5. Odezwał się tedy król Ahasweros, i rzekł do królowej Estery: Któż to jest, a gdzie ten, który śmiał coś podobnego uczynić?

6. I odpowiedziała Estera: Cięższą i wrogiem takim jest Haman ten niecny! — Haman zaś strwożył się przed obliczem króla i królowej.

7. Poczem powstał król oburzony od biesiady przy winie i wyszedł do ogrodu pałacowego, podczas gdy Haman pozostał, aby ubłagać życie swoje od królowej Estery; widział bowiem, że zaguba jego u króla postanowiona.

8. Gdy tedy wrócił król z ogrodu pałacowego do komnaty, w której się biesiada przy winie odbywała, rzucił się był Haman na łożo, na którym siedziała Estera. I zawołał król: Czyżby ważono się nawet gwałt czynić królowej w mojej obecności, w tym pałacu? Zaledwie wyszło to słowo z ust królewskich, gdy już oblicze Hamana zakryto.

9. Wtem odezwał się Harbona, jeden z podkomorznych, wobec króla: Oto ustawiona jeszcze w domu Hamana szubienica, którą przygotował dla Mardechaja — który wyrzekł wszak ową życzliwą przestrożę dla króla — na pięćdziesiąt łokci wysoka! I rzekł król: Obwieście go na niej!

8. Obecni dworzanie zrozumieli, że los Hamana ostatecznie rozstrzygnięty, zakrywają też niezwłocznie oblicze jego, stosownie do przyjętego na Wschodzie zwyczaju, aby król oblicze skazańca nie widział, albo też przeciwnie, dlatego, że oczy skazańca niegodne już są, aby oblicze króla oglądały.

9. תרכונה por. 1, 10. Słowa Harbony znamionują zazdrość jakie wyniesienie się Hamana w sercu współzawodniczących z nim wyższych magnatów wznieciło.

אסתר המלכה ותנתן לך ומה בבקשתך עד חצי המלכות
 3 ותעש: ופען אסתר המלכה ותאמר אם מצאתי חן
 בעיניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי
 4 בשאלתי ועמי בבקשתי: כי נמכרנו אני ועמי להשמיד
 לברונג ולאבד ואדוני לעבדים ולשפחות נמכרנו החושתי
 5 כי אין הצד שנה בנגק המלך: ויאמר המלך
 אחשוורוש ויאמר קאסתר המלכה מי הוא זה ואיזה
 6 הוא אשר מלאו לבו לעשות כן: ותאמר אסתר איש
 צר ואויב המן הרע הזה והמן נבעת מלפני המלך
 7 והמלכה: והמלך קם בקמתו ממשתה חין אל-גנת
 הבית והמן עמד לבקש עד נפשו מאסתר המלכה כי
 8 ראה כי יקלטה אליו הרעה מאת המלך: והמלך שב
 מגנת הבית אל-בית משתה חין והמן נפל על-המטה
 אשר אסתר עליה ויאמר המלך הנם לבבוש את-
 המלכה עמי בבית תדבר ויאמפי המלך ופני המן חבו:
 ויאמר חרבונה אחר מן הספריסים לפני המלך גם הנדה
 העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב עד-המלך
 עמד בבית המן ובהם המשים אמה ויאמר המלך תלדו

3. Wiedząc o głębokiem przywiązaniu jakie król dla niej żywi, prosi najprzód Estera o życie swoje własne, liczy bowiem, że go prośbą taką najsilniej wzruszy.

4. Zaprzędani t. j. wydani wrogowi, albo też w dosłownem znaczeniu sprzedani za owe dziesięć tysięcy talentów srebra, które Haman ofiarował. Dar ten wroga nie zrównoważyłby uszczerbku jakiby państwo przez ubytek tylu spokojnych i pracowitych poddanych poniosło.

5. Gdzież ten, zd. innych, zkaż ten. Widocznie zapomniał król o edykie, który mu prawdop. w nieopatrznej chwili wyłudzonem został, w każdym razie nie wiedział o jakim ludzie tam mowa była. Ponieważ Ahaswer z zapytaniem swoim wprost do królowej się zwraca, nie znajduje też Haman sposobności, aby mu rzecz tę wyjaśnić i się usprawiedliwić.

7. הביתן por. 1, 5. כלתה 1 Sam. 25, 17; 20, 7, 9. Ezech. 5, 13.

19. I obwieszono Hamana na onej szubienicy, którą przygotował dla Mardechaja; a oburzenie króla się uśmierzyło.

ROZDZIAŁ VIII.

1. Onegoż dnia podarował król Ahasweros królowej Esterze dom Hamana, ciemieży judejczyków; albowiem wyjawiała Estera czem on dla niej.

2. I zdjął król pierścień swój, który kazal odebrać Hamanowi, i oddał go Mardechajowi. Estera zaś postawiła Mardechaja nad domem Hamana.

3. Poczem mówiła Estera powtórnie przed królem, a rzuciwszy się do nóg jego płakała i błagała go, aby w niwecz obrócił niegodziwość Hamana, agagity, i zamysł jego, który uknuł przeciw judejczykom.

4. A gdy wyciągnął król ku Esterze berło złote, powstała Estera i stanęła przed królem,

5. I rzekła: Jeżeli to król za dobre uzna, i jeżeli znalazła łaskę przed obliczem jego, i jeżeli wydaje się to słusznem królowi, a jeżeli pozyskała upodobanie w oczach jego, niechaj ukaze się rozkaz piśmienny, aby cofnięto one listy, tyżące się zamysłu Hamana, syna Hamedaty, agagity, które rozpisać kazal, aby zagubić judejczyków, zamieszkałych we wszystkich dzielnicach królewskich.

6. Bo jakżebym mogła wymódlz na sobie i przyglądać się nieszczęściu, które ma spotkać lud mój, i jakżebym mogła wymódlz na sobie i przyglądać się zagubie rodu mojego!

7. I rzekł król Ahasweros do królowej Estery i do Mar-

1. Skonfiskowane mienie Hamana, Esterze na własność oddane, przechodzi pod zarząd Mardechaja, por. w. 2.

2. Mianowany wielkim wezyrem zostaje zarazem i wielkim mistrzem pieczęci.

3. Wskazywa nie wystarczy, że sama wraz z opiekunem swoim niebezpieczeństwa unikła, ale ona zapomniała i o współplemiennych swoich.

4. Por. 4, 11 i 5, 9.

5. Ta sama właściwa forma 1, 10 i 5, 4. 11 i 7, 8. a dodatkowa **וּפְרַח** por. Koh. 11, 6. Estera przedstawia królowi, że srogie rozporządzenie nie było wynikiem wyższej racji stanu, rzeczywistego interesu państwowego, lecz jedynie skutkiem osobistej nienawiści jednostki.

7. Widzicie: zatem, że najlepszymi dla was intencjami ożywiony i że gotów jestem każdej prośbie waszej zadość uczynić.

עָלָיו: וַיִּתְּלוּ אֶת־הַמֶּן עַל־הַעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לְמַרְדֵּכַי וְהַמַּת
הַמֶּלֶךְ שָׁקְבָה:

ח.

1 בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֶחְשֵׁרוּשׁ לְאַסְתֵּר הַמֶּלֶכָה אֶת־
בֵּית הַמֶּן צִהַר הַיְּהוּדָיִים וּמַרְדֵּכַי בָּא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי־
2 הִגִּידָה אֶסְתֵּר מַה הוּא־לָהּ: וַיִּסֵּר הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבַּעְתּוֹ
אֲשֶׁר הָעֵבִיר מִהֶמֶן וַיִּתְּנָהּ לְמַרְדֵּכַי וַתִּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת־
3 מַרְדֵּכַי עַל־בֵּית הַמֶּן: וַתּוֹסֶף אֶסְתֵּר וַתְּדַבֵּר לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל לִפְנֵי רַגְלָיו וַתִּתְּנֶנּוּ לּוֹ לְהַעֲבִיר אֶת־
רַעַת הַמֶּן הַזֶּה וְאֵת מַחְשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל־יְהוּדָיִם:
4 וַיִּשֶׂם הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר אֶת שַׂרְבֵט הַזֶּה וַתִּקַּם אֶסְתֵּר
5 וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: וַתֹּאמֶר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם־
מִצָּאתַי חָן לִפְנָיו וְכִשֶׁר תְּדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְטוֹבָה אֲנִי
בְּעֵינָיו וְכַתֵּב לְהַשִּׁיב אֶת־הַסְּפָרִים מִחֲשַׁבֶּת הַמֶּן בְּךָ
הַמֶּלֶךְ הַזֶּה וְהֵאֱנִי אֲשֶׁר כָּתַב לְאַבְדֹת אֶת־יְהוּדָיִם אֲשֶׁר
6 בְּכֹל־מַדְיָנוֹת הַמֶּלֶךְ: כִּי אֵיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּרַעַה
אֲשֶׁר־יִמָּצֵא אֶת־עַמִּי וְאֵיכָכָה אוֹכַל וְרֵאִיתִי בְּאַבְדֵּן
7 מוֹלְדָתִי: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶחְשֵׁרוּשׁ לְאַסְתֵּר הַמֶּלֶכָה

v. 1. יתיר v. 1. מלרע. ibid. מלרע.

10: Por. 5, 14. שכך por. 2, 1.

Rozdział 8. Po upadku Hamana obejmuje Mardechai jako najbliższy krewny królowej i mąż zasłużony miejsce poprzednika swojego jak również zarząd mienia jego, które wedle obowiązującego prawa konfiskacie uległo, Estera zaś czyni starania, aby czem rychlej grożące żydom niebezpieczeństwo zażegnać. Król daje jej i nowemu wezyrowi pełnomocnictwo do przedsięwzięcia środków w tym celu właściwych. Ponieważ jednak raz ogłoszonego edyktu cofnąć nie można, nadaniem zostaje judejczykom prawo samoobrony, które we wszystkich dzielnicach opublikowane strwożonych nową otuchą napełnia. Widok Mardechaja insygniami władzy przyozdobionego wzbudza też radość wśród żydowskiej ludności rezydencyi, tak, że nawet wielu persów przynależność do wiary żydowskiej symuluje.

dechają judejczyka: Otom podarował wszak dom Hamana Esterze, jego też obwieszono na szubienicy za to, że targnął się na judejczyków.

8. Wy tedy możecie rozpisac na korzyść judejczyków w imieniu króla, jak się dobrem okaże w oczach waszych i opieczętować to pieczęcią królewską; pismo bowiem napisane w imieniu króla a opieczętowane pieczęcią królewską cofniętem być nie może.

9. I tak powołani zostali tegoż samego czasu pisarze królewscy dnia dwudziestego trzeciego, miesiąca trzeciego czyli miesiąca Siwan; i rozpisano ściśle tak, jak to Mardechai zarządził, do judejczyków i do satrapów i do namiestników i do starostów, stu dwudziestu i siedmiu dzielnic od Indji aż do Etypii, do każdej dzielnicy stosownie do pisma jej i do każdego ludu stosownie do języka jego, i do judejczyków też stosownie do pisma i języka ich.

10. Napisano tedy w imieniu króla Ahaswera i opieczętowano pieczęcią królewską; poczem rozesłano te listy przez gońców konnych dosiadających wierzchowce państwowe źrebęta z tabunów.

11. Wedle których pozwolił król judejczykom w każdym pojedynczym mieście się znajdującym, aby się gromadzili, a życia swojego bronili, a tępiłi, mordowali i zgładzili każdy tłum, w jakim bądź by to nie było narodzie i w jakiej bądź dzielnicy, któryby gwałt czynił im, ich dzieciom i kobietom, a chciał mienie ich złupić.

12. A to jednego dnia we wszystkich dzielnicach króla Ahaswera mianowicie trzynastego dnia dwunastego miesiąca, czyli miesiąca Adar.

13. Dosłowny odpis pisma miał być wydany jako prawo w każdej pojedynczej dzielnicy, aby jawnem było dla wszystkich narodów, i aby judejczycy gotowi byli na dzień ten mścić się na wrogach swoich.

12. Mardechai przewidywał, że edykt Hamana, przed kilku miesiącami ogłoszony, żądny grabieży tłum wzburzył, i że na dzień oznaczony już wszelkie przygotowania były czynione.

13. Mścić się na wszystkich, którzyby napaść na nich się ważyli. Sep. zamieszczają jak 3, 14. szeroki formularz nowego tego patentu,

וּלְמַרְדֵּכַי תִּיהְיֶה הַנֶּה בִּית־הַמֶּן נִתְּנִי לְאַסְתֵּר וְאֵתוֹ
 8 תָּרוּ עַל־הַעֵץ עַל אֲשֶׁר־שָׁלַח יָדוֹ בִּיהוּדִים : וְאַתֶּם
 בַּתְּבוּ עַל־תִּיהוּדִים כַּטּוֹב בְּשֵׁינֵיכֶם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְחַתְמוּ
 בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ כִּי־כָתַב אֲשֶׁר־נִכְתַּב בְּשֵׁם־הַמֶּלֶךְ וְנִחַתּוּם
 9 בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב : וַיִּקְרְאוּ סְפָר־הַמֶּלֶךְ בַּעֲתֵי
 כִּהְיָא בַחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא תַרְדֵּשׁ סִינָן בַּשְּׁלוֹשָׁה
 וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכְתַּב בְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה מַרְדֵּכַי אֶל־
 תִּיהוּדִים וְאֶל הָאַחַשְׁדַּרְפָּנִים וְהַפַּחֲוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינֹת
 אֲשֶׁר מֵחַדְוֵי נַעַד כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה
 מְדִינָה וּמְדִינָה כְּבַתְּכָה וְעַם וְעַם כְּלָשָׁנוּ וְאֶל־תִּיהוּדִים
 10 כְּכַתְּבָם וְכְלָשׁוֹנָם : וַיִּכְתַּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרֶשׁ וְיַחַתֶּם
 בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים בְּיַד הַרְצִיִּים בַּסּוֹסִים
 11 רַבְבֵי הַרְבֵּשׁ הָאַחַשְׁתַּרְפָּנִים בְּנֵי הַרְבָּמִים : אֲשֶׁר נָתַן
 הַמֶּלֶךְ לַיהוּדִים וְאֲשֶׁר בְּכַל־עִיר וְעִיר לְהַקְהֵל וּלְעַמּוֹד
 עַרְבֵּשֶׁם לְהַשְׁמִיד לְהַרְגוֹ וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־חַיִּל עַם
 12 וּמְדִינָה הַצָּרִים אֲתָם מֵחַ וְנָשִׁים וּשְׁלָלָם לְבוֹז : בַּיּוֹם
 אֶחָד בְּכָל־מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אַחַשְׁוֵרֶשׁ בַּשְּׁלוֹשָׁה עָשָׂר
 13 לְחֹדֶשׁ שָׁנִים־עֶשְׂרִי הוּא־תַרְדֵּשׁ אָדָר : פִּתְשָׁנוּ הַכְּתָב

8. v. יחיר

8. Królowi jednak nie wolno ogłoszonego raz prawa znieść — obmyślcie tedy inne środki zdolne bezpieczeństwo ludu waszego zapewnić, mianowicie nowe rozporządzenie, któreby skutki pierwszego paraliżowało.

9. Wyższe władze i spokojna ludność mogły łatwo z nowych rozporządzeń o zaszczyt w usposobieniach króla zmianie sądzić i stosownie do tego postępować.

10. רכש rączy wierzchowiec, por. w. 14, 1. Król. 5, 8. Micha 1, 13, prawdziw. z staroperskiego kszatra, państwo, z końcówką określającą przymiotnik, — państwowy ורמכים syr. arab. ramaka, pochodzi z pers. ramah, stadnina, tabun.

11. Wedle pisma tego wolno było judejczykom w pewnych punktach się gromadzić i przedsięwziąć środki obronne przeciw wszystkim, którzyby na życie i mienie ich nastawali,

14. I tak odjechali gońce dosiadający wierzchowce państwową, czemrychlej nagłeni rozkazem królewskim, gdy prawo na zamku w Suzie wydanem zostało.

15. Mardechai zaś wyszedł od króla w stroju królewskim, błękitnym i białym i w wielkim dyademie złotym, przyodziany w płaszcz z bisioru i purpury, a miasto Suza cieszyło się i radowało.

16. Judejczykom wzeszła jasność i radość i wesele i cześć

17: W każdej też dzielnicy i w każdym mieście, dokądkolwiek rozporządzenie królewskie i prawo jego doszło, była radość i wesele u judejczyków, biesiady i uroczystości dużo też z ludności krajowej przyznawało się do judyztwa, ponieważ padła na nich trwoga przed judejczykami.

ROZDZIAŁ IX.

1. Dnia tedy tedy trzynastego, dwunastego miesiąca czyli miesiąca Adar, w którym rozporządzenie króla i prawo jego wykonaniem byciało, tegoż samego dnia, w którym wrogowie judejczyków się spodziewali ich opanować, a w którym przeciwnie sami nieprzyjaciół swych opanować mieli:

2. Zgromadzili się judejczycy w miastach swych we wszystkich dzielnicach króla Ahaswera, aby podnieść rękę na tych, którzy niedoli ich pragnęli. A nie mógł się im nikt oprzeć bo padła trwoga przed nimi na wszystkie ludy.

Rozdział 9. Oddawna przygotowany napad na judejczyków był nieunikniony, przy poparciu jednak wyższych urzędników zdołali się łatwo obronić. Liczba poległych w czasie tych zaburzeń persów doszła w całym państwie do 76.000 poczem ogłoszone zostało święto, ustanowione na dzień 14. Adar, podczas gdy w rezydencji w której zamieszki jeszcze dnia tego się nie uspokoiły na dzień 16. tegoż miesiąca. Ztąd poszło, że mieszkańcy miast święto Purym o dzień później obchodzili niż mieszkańcy wsi. Estera i Mardechai rozsyłają raz jeszcze do wszystkich judejczyków pismo, w którym na wieczne upamiętnienie wymienionych dni nalegają i do obchodu ich obowiązują, poczem przyjęte przez wszystkich judejczyków święto do oddzielnej księgi zapisaniem zostaje.

1. Wielki dzień smutku zamienia się na dzień radosny *in abs. nif.* zam. perf. por. 6, 9; 8, 8; 9, 6.

2. Por. 8, 11 *עמר לפני* zam. zwykłego *Joz.* 10, 8; 21, 42; 23, 9

לְהַנְתֵּן דָּת בְּכַד־מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ לְכָל־הָעַמִּים וְלִהְיוֹת
 14 לְיְהוּדָיִים עֲתוּדִים לַיּוֹם הַזֶּה לְהַנְקָם מֵאֵיבֵיהֶם: הַרְצִים
 רַבְבֵי הַרְבֵּשׁ הָאֲחַשְׁתָּרְנַיִם יִצְאוּ מִבְּהַלִּים וּדְחוּפִים בְּדַבַּר
 15 הַמֶּלֶךְ וְהִתְתַּ נְתַנָּה בְּשׁוֹשַׁן הַבִּיָּרָה: וּמְרַדְכֵי יִצְאוּ
 מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וְחוּר וְעִמְרַת וְהֵב
 גְּדוּדָה וּמִכְרִיף בּוּץ וְאַרְגָּמָן וְהַעִיר שׁוֹשַׁן אָחֶלָה וְשִׁמְחָה:
 16 לְיְהוּדָיִים הִתְתַּ אֹרְחָה וְשִׁמְחָה וְשׁוֹשַׁן וְיָקָר: וּבְכָל־
 17 מְדִינָהּ וּמְדִינָהּ וּבְכָל־עִיר וְעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ
 וְדָתוֹ מִנִּיעַ שִׁמְחָה וְשׁוֹשַׁן לְיְהוּדָיִים מִשְׁתָּה יוֹם טוֹב
 וְרַבִּים מִשְׁעֵי הָאָרֶץ מִתְנַחֲמִים כִּי־נִפְל פְּתַח־בְּיְהוּדָיִים
 עֲלֵיהֶם:

.ט.

1 וּבְשָׁנִים עֲשׂוֹר הָרֶשׁ הוּא־תֶרֶשׁ אָדָר בְּשִׁלּוּשֵׁה עֲשָׂר יוֹם
 בּוֹ אֲשֶׁר הִנֵּעַ דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְהַעֲשׂוֹת בַּיּוֹם אֲשֶׁר
 שָׁבְרוּ אֵיבֵי בְיְהוּדָיִים לְשָׁלוֹט בָּהֶם וְנִתְפָּוֶה הוּא אֲשֶׁר
 2 יִשְׁלֹטוּ בְיְהוּדָיִים הַמָּה בְּשָׁנֵיהֶם: נִקְהָלוּ בְיְהוּדָיִים
 בְּעִרְיָהֶם בְּכָל־מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֶרֶשׁ לְשָׁלֹט יָד
 בְּמִבְּקָשֵׁי רַעְתָּם וְאִישׁ לֹא־עָמַד בְּפָנֵיהֶם כִּי־נִפְל פְּתַח־

v. 18. יתיר י'. *ibid.* עתירים קרי v. 15. קמן כלא אס"ף

14. Por. 8, 15.

15. Dyadem, turban, oznaczający jego godność, nie *כתר* korona — płaszcz z aram. *כרך* przyoblekać, otulać się.

16. Światło, symbol pomysłowości i szczęścia, por. Ps. 139, 12. Mowa tu o judejczykach w rezydencji, którym wszyscy jako protegowanym króla oznak szacunku nie szczędzili.

17. Kontrast do obrazu smutku, por. 4, 3. *עַם הָרָמַץ* pierwiastkowo określenie osiadłych w Palestynie pogan, które w następstwie szersze znaczenie przybrało.

18. Symulowało żydów, którzy jako współwiercy królowej i pierwszego ministra wielki wpływ wywierali. Tak *Ralbag*. Wątpić należy czy mowa tu o prozelitach rzeczywistych.

3. Wszyscy też starostowie dzielnic i satrapi i namiestnicy i zawiadujący sprawami króla popierali judejczyków, bo padła na nich trwoga przed Mardechajem.

4. Gdyż wielkim był Mardechai na dworze króla, a sława jego rozniosła się po wszystkich dzielnicach, bo mąż ów Mardechai stał się coraz potężniejszym.

5. I tak porazili judejczycy wszystkich wrogów swoich mieczem, zabijając i wytracając, a postąpili z nieprzyjaciółmi swymi wedle upodobania swego.

6. A w samej stolicy Suza zabili judejczycy i wytępilli pięćset ludzi.

7. Również Parszandatę i Dalfona i Aspatę,

8. I Poratę i Adalję i Aridatę,

9. I Parmaszte i Arisaja i Aridaja i Wajzate.

10. Dziesięciu synów Hamana, syna Hamedaty, ciemiejczy judejczyków zabili; wszakże na łupy nie wyciągnęli ręki swojej.

11. Tegoż dnia, gdy powiadomiono króla o liczbie zabitych w stolicy, w Suzie,

12. Rzekł król do królowej Estery: W stolicy, w Suzie, zabili judejczycy i wytępilli pięćset ludzi i dziesięciu synów Hamana; w innych zaś dzielnicach królewskich — cóż dopiero tam porobili! Jakaż tedy jeszcze prośba twoja, aby ci spełnioną została, i jakież dalsze życzenie twoje, aby ci użyżonym było?

13. I odpowiedziała Estera: Jeżeli to król za dobre uzna, niechajby i jutro dozwolonem było judejczykom w Suzie postąpić w sposób dzisiejszy; dziesięciu zaś synów Hamana niechaj obwieszą na szubienicy.

5. Z nieprzyjaciółmi, którzy pomimo ogłoszonych nowych rozporządzeń na życie ich nastawali.

7. Imiona synów Hamana brzmią w Sept. inaczej, końcówka „data„ oznacza dany. Zajmowali oni niezawodnie wybitne stanowiska w rezydencji.

10. Por. 3, 10.

13. W Suzie miał Haman licznych przyjaciół i zwolenników, którzy zapewne w dalszym ciągu intrygi swoje knuli. Dla większej hańby wiadano na Wschodzie zwłoki zabitych, por. uwagę do Gen. 40, 19.

8 על כל העמים: וכל שרי המדינות והאחשדרפנים
והנחלות ועשה המלכה אשר למלך מנשאים אתי
9 היהודים כדנפל פחד מרדכי עליהם: כי גדול מרדכי
בבית המלך ושמו הולך בכל המדינות כי האיש
10 מרדכי הולך וגדל: ויבו היהודים בכל איביהם מפת-
11 חרב וחרגו ואבדו ויעשו בשנאיהם פרצונם: ובשושן
הביירה הרגו היהודים ואבדו במש מאות איש:

ואת

7 פרשנדתא

ואת

דלפון

ואת

8 אספתא:

ואת

פורתא

ואת

אדלגא

ואת

9 ארדתא:

ואת

פרמזתא

ואת

אריס

ואת

ארינא

ואת

10 וינתא:

ואת

11 בני המן ביהמרתא צרר היהודים הרגו ובבזה לא

שלו את ידם: ביום ההוא בא מספר ההרוגים בשושן

12 הביירה לפני המלך: ויאמר המלך לאסתר המלכה

בשושן הביירה הרגו היהודים ואבדו במש מאות איש

ואת עשרת בני המן בשאר מדינות המלך מה עשו

13 ומה שאול לך ונתת לך ומה בקשתך עוד ותעש: ותאמר

7. v. ס"א ש' וערא. ת' וערא. 9. v. ס"א ו' וערא. ibid. ש' ות' וערא

ו' רבתי. ibid. ו' וערא

8. Por. 3, 9; 8, 9. מנשאים wywyższali czyli popierali, por. 1 Król. 9, 11. Ezr. 1, 4. starając się w ten sposób królowi i wezyrowi się przypodobac.

4. Nie chciał przeto nikt mu się narazić.

14. I rozkazał król, aby tak uczyniono. I wydany został podobny rozkaz w Suzie, dziesięciu zaś synów Hamana obwieszono.

15. Zgromadzili się tedy judejczycy zamieszkali w Suzie również i czternastego miesiąca Adar i ubili w Suzie trzysta ludzi; wszakże na łupy nie wyciągnęli ręki swojej.

16. Inni też judejczycy osiadli w dzielnicach królewskich zgromadzili się i bronili życia swojego, folgując sobie na wrogach swoich i zabijając z pośród nieprzyjaciół swoich siedm-dziesiąt i pięć tysięcy — wszakże na łupy nie wyciągnęli ręki swojej.

17. Trzynastego dnia miesiąca Adar poczęli a trzynastego tegoż miesiąca przestali, obracając go na dzień biesiad i radości.

18. Judejczycy zaś w Suzie zgromadzili się zarówno trzynastego jak czternastego tegoż miesiąca, tak że piętnastego przestali, obracając go na dzień biesiad i radości.

19. Dla tego czynią judejczycy osiadli po wsiach i w miastach otwartych, dzień czternasty miesiąca Adar dniem radości, biesiady i uroczystości przyczem posyłają sobie upominki wzajemnie.

20. I spisał Mardechai zdarzenia te i rozesłał listy do wszystkich judejczyków we wszystkich dzielnicach króla Ahaswera blizkich i dalekich.

21. Obowiązując ich stale, aby obchodzili corocznie dzień czternasty miesiąca Adar i dzień piętnasty tegoż miesiąca.

22. Jako te dni, w których wypoczęli judejczycy od wrogów swoich i ten miesiąc, który obrócił się im ze smutku w radość a z żałoby w dzień uroczysty — aby uczynili je dniami biesiady i radości, przyczem posyłać sobie mają upominki wzajemnie a ubogim dary.

albo miasta otwarte. Za czasów Józefa Flawjusza obchodzono jeszcze uroczystości oba dni, por. w. 21, 22. מנחה wł. porcje żywności.

20. Wedle Raszi i innych jest stosownie do słów tych Mardechai autorem księgi Ester, prawdopodobniej jednak odnosi się ta wzmianka do listów przezeń napisanych i rozesyłanych, tworzących rzeczywiście najistotniejszą część księgi o ile doroczny obchód święta ustanawiają.

22. כהחדש zam. החדש.

אסתר אמר על המלך טוב ינתן גם-מחר ליהודים אשר בשושן לעשות כדת היום ואת עשרת בני-המן יתלו על-העץ: ויאמר המלך להעשות כן ותנתן דת בשושן ואת עשרת בני-המן תלו: ויקהלו היהודים אשר- בשושן גם ביום ארבעה עשר לחדש אדר ויהרגו בשושן שלש מאות איש ובבזיה לא שלחו את-ידם: ושאר היהודים אשר במדינות המלך נקהלו ועמד על-נפשם ונח מאיביהם וחרוג בשנאייהם חמשה ושבועים אלה ובבזיה לא שלחו את-ידם: ביום-שלושה עשר לחדש אדר ונח בארבעה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: ויהודים אשר-בשושן נקהלו בשלושה עשר בו ובארבעה עשר בו ונח בחמשה עשר בו ועשה אתו יום משתה ושמחה: על-כן היהודים הפרושים נושבים בערי הפרוזות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב ומשלה מנות איש לרעהו: וכתב מרדכי את-הדברים האלה וישלח ספרים אל-כל-היהודים אשר בכל-מדינות המלך אחשוורוש הקרובים ורחוקים: לקיים עליהם לחיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום-חמשה עשר בו בכל-שנה ושנה: בימים אשר-נחו בהם היהודים מאיביהם וחדש אשר נהפך להם מגיון לשמחה ומאבל ליום טוב לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלות מנות איש לרעהו ומתנות לאבנים:

18. v. 15 יתיר ו'. 19. v. יתיר ו'.

15. Por. w. 10. 16.

16. Por. 8, 11. — ונח wedle niekt. zam. להנקם por. 8, 13. Zamiast 75 podaje Sept. 15 tysięcy.

19. oznacza wsie, osady

19. kerī מרוים Deut. 3, 5. 1 Sam. 6, 18.

23. I zobowiązali się judejczycy czynić stale co rozpoczęli i co Mardechai do nich napisał:

24. Jako Haman, syn Hamedaty, agagita, ciemiezca wszystkich judejczyków uknuł przeciw judejczykom, aby ich zagubił, rzuciwszy pur — to jest los — aby ich wytępiono i zgładzono,

25. A jako król, gdy stanęła przed nim Estera, piśmiennie zarządził, aby niecny jego zamysł, który przeciw judejczykom uknuł spadł na głowę jego, a obwieszono go wraz z synami jego na szubienicy.

26. Dla tego nazwano dni te purym, podług wyrazu pur. Przeto, z powodu całej treści tego listu, tak dotycznie tego czego sumi doświadczyli, jak tego co ich doszło wieścią,

27. Ustanowili i zobowiązali się judejczycy za siebie i za potomków swoich jak i za wszystkich, którzyby się do nich przyłączyli zwyczajem niezmiennym, aby obchodzili dwa te dni rok rocznie, stosownie do przepisu ich i w właściwej ich porze,

28. Dni zaś te upamiętnione i obchodzone były w każdym pokoleniu, w każdej rodzinie, w każdej dzielnicy i w każdym mieście, oby też dni te purymowe nigdy zniesione nie zostały wpośród judejczyków a pamięć ich nie zanikła z pośród potomków ich!

29. Napisała też królowa Estera, córka Abichaila, wraz z Mardechajem judejczykiem całą powagą swoją, aby stwierdzić one dni purymowe tym listem wtórym.

30. I rozesłano ten list do wszystkich judejczyków, do stu dwudziestu i siedmiu dzielnic państwa Ahaswera ze słowami przyjaźni i szczeroci,

31. Aby ustanowili te dni purymowe w porze ich, jako ustanowił je dla nich Mardechai judejczyk i Estera królowa

29. W drugim liście zalecili im raz jeszcze upamiętnienie tego święta z dołączeniem postu Estery, por. w 30. אפר por. 10, 2. Dan. 11, 17. wyraz aram. moc, potęga, tu, przy użyciu całej powagi swojej.

30. List napisany był w wyrazach przyjaznych i serdecznych. Wiersz ten opuszczony w Sept.

31. Wyraży te odnoszą się do poprzedzającego obchód purymowy postu Estery dnia 13. Adar, por. 4, 1. 16.

23 וקבלו היהודים את אשר החקרו לעשות ואת אשר כתב
 24 מרדכי אליהם: כי המן בן המדתא האגגי צורר כל
 היהודים השב עליהם ולאבדם והכל פור הוא
 25 הנורא להם ולאבדם: ובבאיה קפני המלך אמר עם
 הספר ישוב ממשבתו הרעה אשר השב עליהם
 26 על ראשו ותלו אתו ואת בניו עליהעץ: על בן קראו
 לימים האלה פורים על שם הפור על בן על בן דברי
 האגרת הזאת ומהראו על לבבה ומה הנשע אליהם:
 27 קימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל
 הנשים עליהם ולא יעבור להנות עשים את שני הימים
 28 האלה בבתבם ובזמנם בכל שנה ושנה: ותמים האלה
 נזכרים ונעשים בכל יור ויור משפחה ומשפחה מדינה
 ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך
 29 היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם: ונתכתב
 אסתר המלכה בת אביהו ומרדכי היהודי את כל
 30 תקף לקים את האגרת הזאת השנית: וישלח
 ספרים אל כל היהודים אל שבע ועשרים ומאה מדינה
 31 מלכות אחשוורוש דברי שלום ואמת: לקים את ימי

v. 24. ונ"א והפיל v. 27. וקבלו קיי v. 29. ה' רבתי

23. Stosownie do rozporządzenia Mardechaja zobowiązali się to święto, które poraz pierwszy z własnego popędu obchodzili odtąd stale święcić *קבל* zam. *וקבלו* por. w. 27.

24. Por. rozd. 3. Ten i wiersz następny zdaje się być wyjątkiem z listu Mardechaja przytoczonym.

25. *בבאיה* gdy Estera przed królem stanęła, inni uważają *suff.* za neutr. i rozumieją: gdy ta sprawa króla doszła *עם הספר* dosł. zarządził współcześnie z pismem czyli piśmiennie.

26. „Z powodu całej treści“ jest zdaniem nawiasowem — drugie *בן* łączy się z wierszem następnym.

27. Zdanie Michaelisa i innych jakoby święto Purym ustanowione zostało nie na pamiątkę Estery lecz wielkiego zwycięstwa Judy Mabejczyka nad Nikanorem 13. Adar por, 1. Mat. 7, 39. pozbawione jest wszelkiej zasady.

i jako ustanowili je dla siebie samych i potomków swoich na pamiątkę postów i biadania.

32. I tak utwierdził rozkaz Estery przepis ten co do purym, tak jak opisano go w tej księdze.

ROZDZIAŁ X.

1. Poczem nałożył król Ahasweros dań na kraj i na wyspy morza.

2. A co do dzieł jego mocy i potęgi i wyszczególnienia świetności Mardechaja, którego wywyższył król, spisano to wszak w księdze roczników królów Medyi i Persyi.

3. Albowiem judejczyk Mardechai był wtórym po królu Ahaswerze a był on wysoce poważanym u judejczyków i miłowanym u masy swych braci, bo dbał o dobro swego ludu a przemawiał za pomyślnością całego swego rodu.

הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר קָנִים עָלֵיהֶם מֶרְדֵּכַי הַיְהוּדִי
וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּכְאֲשֶׁר קִיָּמוּ עַל־נַפְשָׁם וְעַל־יָרֵעֵם דְּבַרִי
הַצְּוִמוֹת וְנִשְׁעַתָּם: וּמֵאֲמַר אֶסְתֵּר קָנִים דְּבַרִי הַפְּרִים
הָאֵלֶּה וְנִקְתָּב בַּסֵּפֶר:

וַיִּשֶׁם הַמֶּלֶךְ אֶחָשׁוּרְשׁ אֶמֶס עַל־הָאָרֶץ וְאֵיִי הַיָּם: וְכָל־
מַעֲשֵׂה תְקוּפוֹ וְנִבְרָתוֹ וּפְרָשׁוֹת גְּדֻלַּת מֶרְדֵּכַי אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ
הַמֶּלֶךְ הַלְוֵאִי־הֵם בְּתוֹבִים עַל־סֵפֶר דְּבַרִי הַיָּמִים לְמַלְכֵי
מְדֵי וּפְרָס: כִּי מֶרְדֵּכַי הַיְהוּדִי מִשְׁנֵה לְמֶלֶךְ אֶחָשׁוּרְשׁ
וְגִדּוֹל לַיְהוּדִים וְרָצוֹי קָרֹב אֶחָיו דָּרַשׁ טוֹב לַעֲמֹ
וְדַבֵּר שָׁלוֹם לְכָל־יָרֵעֵי:

v. 1. אחשוורוש קרי. ibid. נ"א פסיק

32. W księdze, zd. Raszi w zbiorze pism świętych, wedle Abenezry w księdze znanej wówczas, która jednak jak niektóre inne zaginęła, wedle Krochmala w księdze stanowiącej oryginał istniejącej obecnie skróconej kopii.

Rozdział 10. Autor opowiada w końcu o dani jaką król Ahaswer na całe państwo swe nałożył i wskazuje na roczniki dziejów Persyi i Medyi, gdzie o wielkości i czynach Mardechaja bliższe szczegóły są podane, por. 2, 23; 6. 1.

1, * wyspa albo pobraższe morskie, wogóle opodatkował kraje i morza. Mowa tu albo o dani wznowionej, od której ludność był uwolnić, por. 2, 18. albo też o podatku zupełnie nowym dla pokrycia kosztów wojny z Grecją.

2. Por. 8, 2; 9, 4.

3. * Kron. 28, 7. nie druga osoba po królu, por. 8, 2; 9, 3. * w wielu, albo u większości lecz u masy. Przemawiał, wstawiał się. Suff. עמו odnosi się do ירעי.